

HET HUIZENCOMPLEX AAN DE ZUIDOOSTHOEK VAN DE LIEVEBRUG TE GENT

In de 13de eeuw werd een nieuw kanaal gegraven van Gent naar Damme. In Gent kwam het nieuwe kanaal net voorbij het Gravensteen, dat het omspoelt, uit in de Leie. Daarom werd het kanaal aanvankelijk ook wel de *Nieuwe Leie* (1) genoemd, maar later kreeg het de naam de *Lieve*. Meerdere bruggen werden gebouwd over de Lieve, de eerste brug, aan het Veerleplein waar het Gravensteen staat, werd de *Hooghe Brug* genoemd (2), de volgende brug doopte men de *Lievebrug*.

Op de zuidoosthoek van deze brug staat thans een huizencomplex (zie foto) (3) met een lange geschiedenis. Het complex werd bij besluit van 2 februari 1981 geklasseerd als beschermd monument (4). Het gaat inderdaad om een *complex* van oorspronkelijk drie verschillende huizen, die minstens sinds de 17de eeuw verenigd zijn. Die vereniging drukt zich niet alleen uit door één enkel kadastraal nummer maar ook in de zijgevels aan het Liewewater die sinds 1912-1913 geüniformiseerd werden.

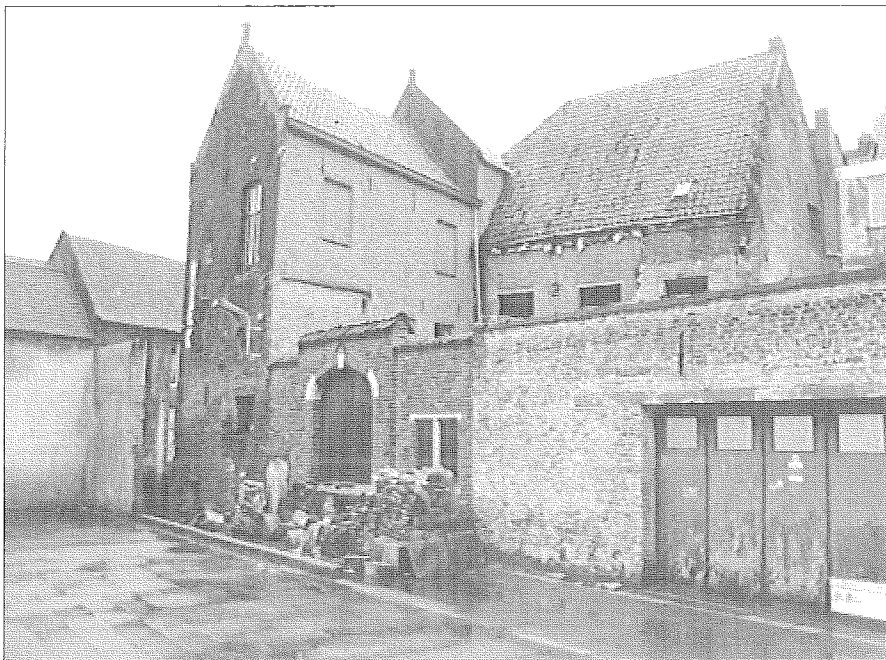
Bouwhistorische elementen (5)

Laten we eerst de drie delen onderscheiden. Dit zien we het best aan de hand van een foto genomen net voorbij de Lievebrug (waarvan men de relingen kan zien). Op de schets van het kadastraal plan, zijn de punten aangeduid van waaruit de foto's werden genomen.

Op foto 1, vanaf de straathoek naar rechts, zien we drie gevels met een kroonlijst op éénzelfde hoogte, maar een lagere noklijn van het dak voor de derde gevel:

- de eerste gevelpartij, daterend van einde 16de, begin 17de eeuw, heeft boven de kelder (op de foto is nog net de bovenrand van een kelderraam en een bovenlichter van de kelderdeur te zien) twee bouwlagen met drie traveeën. Op het dak ziet men een schouw en een dakvenster en nog een schouw op de grens met de volgende gevelpartij.
- de tweede gevelpartij, heeft drie bouwlagen met drie traveeën en op het dak een dakvenster en een schouw op de grens met de derde gevelpartij.
- de derde gevelpartij, met drie bouwlagen en twee traveeën en een dakvenster. De noklijn van het dak is lager.

- (1) CH.-L. DIERICX, *Mémoires sur la ville de Gand*, Gent, 1814, 2 vol., deel 1, p. 400: in een akte van 1269 van Margareta van Vlaanderen en haar zoon Gwijde van Vlaanderen wordt de Lieve: le *nouvele Lis*, genoemd; deel 2, p. 287: de Lieve werd gegraven als kanaal naar Damme in de 13de eeuw.
- (2) Later *Hoofdbrug* en ook wel *Onthoofdingsbrug*.
- (3) Zie ook: *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen. Deel 4nb. Stad Gent, Noord-Oost*. p. 269: foto vanaf het Gravensteen (zicht op achtergevel), p. 270: foto vanaf de Lievebrug, p. 271 (nr. 2): beschrijving.
- (4) Met dossier op het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Monumenten en Landschappen, Documentatiecentra, Provinciale cel Oost-Vlaanderen, Gbrs van Eyckstraat, Gent. Objectnummer 001441, dossiernummer 00629. Het beschermingsbesluit verscheen in het Belgisch Staatsblad op 4 april 1981.
- (5) Voor bouwarcheologische informatie baseren wij vooral op de talrijke inlichtingen ons verstrekt door de huidige eigenaar, die bij interne verbouwingen veel zaken heeft ontdekt.

De verschillende inplantinghoogte van de ramen wijst er al duidelijk op dat het hier om drie huizen gaat die afzonderlijk werden gebouwd. Ook staat de eerste gevelpartij niet in hetzelfde vlak als deze van de gevelpartijen 2 en 3. De 'knik' is duidelijk aangegeven in het kadastraal plan. (zelfs enigzins overdreven) Op foto's of afbeeldingen is deze knik soms moeilijk te zien, maar wel duidelijk waarneembaar voor wie van op de Lievebrug de waterlijn van het Lieve water bekijkt.

De drie huizen structuur wordt nog duidelijker aan de hand van een foto genomen aan het eind van een steegje die van de Geldmunt naar de Lieve loopt (de steeg geeft nu vooral toegang tot een aantal autogarages, maar er is ook nog steeds aan het eind een trapje naar de Lieve). Op die tweede foto zien we een poort, waarachter een koer ligt. Links van de poort zien we een smal huis met twee dichtgemetselde ramen, waarvan de noklijn van het dak lager is dan de noklijn van het dak rechts ervan. Tevens zien we ook een groot dwars daarop staand huis met aan de rechterkant een trapgevel, en waarvan links de noklijn van het dak afhelt en uitkomt in een loodrecht erop staand dak. Die beide huizen corresponderen met respectievelijk huizen 3 en 2 in de opsomming van de gevelpartijen langs de Lieve.

Op de schets van het kadastraal plan hebben we de scheiding tussen de oorspronkelijke drie huizen met stippellijn aangegeven. In wat hierna volgt concentreren we ons vooral op het geheel, gezien zij reeds vanaf medio de 17de eeuw en nog steeds tot op heden zelfde eigenaars hebben gehad, die er dan ook binnenin doorgangen van het ene huis naar het andere in aangebracht hebben.

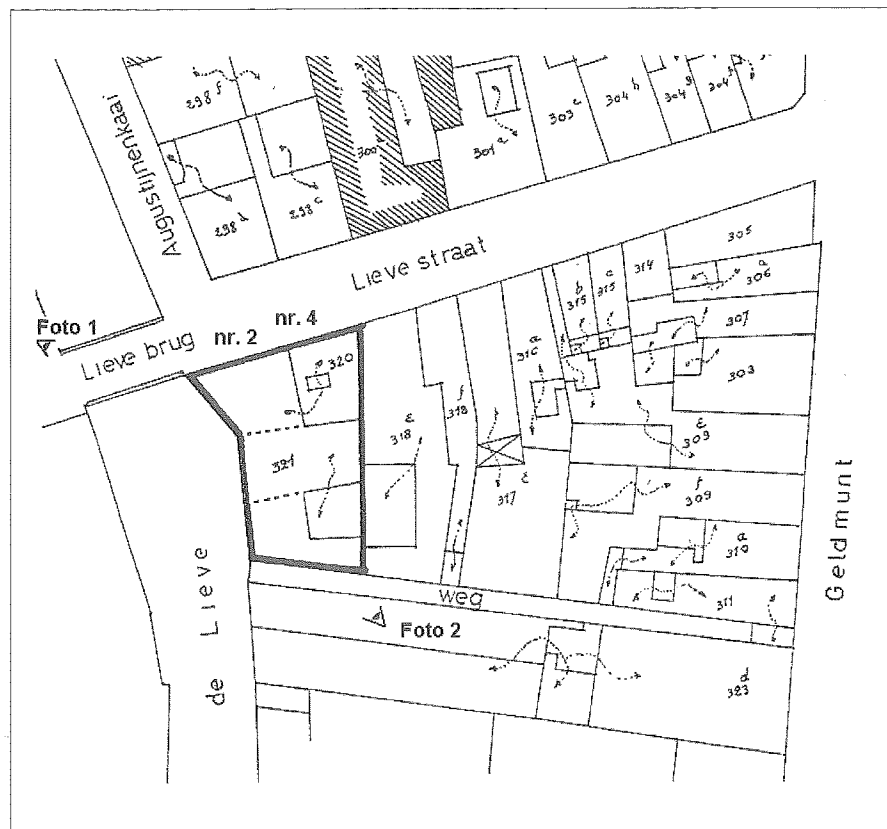
Het hoekhuis (zie de eerste foto) heeft aan de kant van de Lieve straat twee trapgevels: een grote en links ervan een kleinere. In het deel met de kleine trapgevel is thans een poort. Oorspronkelijk was daar een deur en een raam (zie verder).

Van het hoekhuis ziet men boven de negblokken op de hoek van de gelijkvloerse verdieping, op de eerste verdieping een zuil van nog grotere witte blokken. Oorspronkelijk was op die plaats een nis waarin een lantaarn stak als gids voor de schepen die bij duisternis op de Lieve vaarden. Het raam op de eerste verdieping nabij de hoek aan de straatkant was eertijds ingeplant nog meer naar rechts, dicht bij de hoek dus en er was een balkon: men kon naar buiten stappen om de lantaarn aan te steken. Men ziet het balkon en de nis nog duidelijk op een 18de eeuwse aquarel. (zie verder in dit artikel voor een afbeelding ervan) (6). Op voorstellingen van 1820-25 (zie verder) is dit balkon verdwenen.

Van het middelste huis is het dak aan de niet-Lieve zijde (rechts op foto 2) afgesloten met een trapgevel. Men kan dan ook veronderstellen dat oorspronkelijk het dak ook aan de Lieve kant afgesloten was door een trapgevel. Dit is inderdaad zo. Een verbouwing in 1868 kwam neer op het afbreken van die trapgevel en vervanging door een hoge (lelijke) vlakke muur (7). De nieuwe kroonlijst werd voor-

(6) In de gevel aan de straatkant kan men nog een stukje van de oorspronkelijke bakstenen ontlastingsboog boven het raam, dicht bij de hoek zien. Ook een stuk arduin van het loopvlak van het balkon steekt nog in die gevel nabij de hoek.

(7) SAG, Moderne Bouwvergunningen, nr. 10.998.

zien een heel eind boven de kroonlijst van het hoekhuis. Een lichthellend dak werd voorzien met een noklijn gelijk aan deze van het hoekhuis. De oorspronkelijke trapgevel telde 8 treden (inclusief de top) en had een raam in de nok ter hoogte van de 3de tot 5de trede. De derde bouwlaag telde toen twee ramen met bovenrand ter hoogte van de 1ste trede. De twee ramen in die bouwlaag werden vervangen door twee rijen van twee ongeveer even grote ramen, waarvan de onderranden van de onderste rij t.o.v. de oorspronkelijke ramen een meter lager begon en die van de bovenste aan de bovenrand. De nieuwe situatie ziet men nog op een foto uit circa 1910 (8).

(8) In het dossier op *Monumenten en Landschappen* vindt men een kopie van deze foto. Wel is de bovenste rij ramen niet te zien (nooit gemaakt of later dicht gepleisterd?). Een andere voorstelling waarop die toestand te zien is - een bijna Venetiaans aandoend tafereel - is een aquarel vanuit een geheel andere hoek (en de ons enig bekende vanuit die hoek), namelijk vanaf de Hoofdbrug (Rekelingestraat). In noordelijke richting kijkend worden de gevels aan beide zijden van de Lieve getoond, waarbij de lelijke verhoogde vlakke muur van het grote huis te zien is. De aquarel dateert dus van tussen 1868 en 1912. Afgebeeld in: H. DEVISSCHER, *Gent schoon geprent. Impressies van een stad doorheen de geschiedenis*, Gent, Snoeck-Ducaju & zoon, 1995, p. 15, helaas zonder bronverwijzing naar het origineel, met als bijschrijft: *Een beeld van de verloedering van de oude stad door de industrie: het lozen van bedrijfsafval in de Lieve bij het Gravensteen.*

In wat hierna volgt verwijzen we naar die drie huizen steeds als: het *hoekhuis*, het *grote huis* en het *kleine huis*.

In 1913 werd te Gent een wereldtentoonstelling gehouden. Het Gent van toen werd zich tijdens de voorbereidingen bewust van zijn architecturaal patrimonium en een hele reeks huizen op de Graslei en in de buurt van het Gravensteen kregen een facelift (9). De lelijke vlakke muur bovenaan het middelste huis aan de Lievebrug kon uiteraard niet door de beugel. Op 26 april 1911 werd een ingekleurde ontwerptekening voor verbouwing gestuurd naar de Commissie voor Monumenten van de stad Gent, die werd aanvaard in de zitting van 28 juli 1911 (10). Maar in plaats van de oorspronkelijke toestand met trapgevel terug in ere te herstellen stelde men voor om de kroonlijst van het hoekhuis door te trekken. Tevens werd in de derde bouwlaag de twee ramen vervangen door drie ramen. In het kleine huis werd een tweede verdieping (derde bouwlaag) bijgebouwd met twee ramen. In het dak van het hoekhuis werd het bestaande dakvenster dat oorspronkelijk recht boven de tweede travee stond, verplaatst naar boven de derde travee, waardoor de schouw die er links tegenaan leunde, nu vrij kwam te staan. Er werden ook gelijkaardige dakvensters aangebracht in het dak van het grote huis en van het kleine huis.

De oude toestand met trapgevel kan men nog aantreffen op diverse iconografische documenten.

Diverse afbeeldingen van een fotogeniek hoekje

De Lievekaai is thans nabij de Lievebrug erg breed, maar oorspronkelijk was het de Lieve zelf die daar erg breed was: een zwaaiikom, gegraven in 1611 gaf de mogelijkheid voor schepen om te draaien of de lading te lossen zonder het doorgaand verkeer te hinderen. De Lieve had tot in het midden van de 18de eeuw nog het uitzicht van een kleine haven. Toen door het afnemende scheepvaartverkeer deze Lievekom niet langer nodig was, werd in 1834-1836 de Lieve over haar hele lengte tussen de Lievebrug en de volgende brug noordwaarts een gelijke breedte gegeven als verder in haar loop (11). De nieuwe brede kaai werd gebruikt door voerlieden voor het stallen van hun wagens (12). De Lievebrug die eertijds in steen was gebouwd, werd in 1828 een houten en in 1858 een metalen draaibrug.

- (9) Door een conventie van 1913 verplichtte het stadsbestuur zich toen ook voor een 40-tal huizen de gevels en zichtbare dakhellingen tot 70 cm achter de rooilijn te onderhouden.
- (10) Zie SAG, *Openbare Werken*, reeks G nr. 2541, een grote gedetailleerde tekening met waterverf ingekleurd van het voorstel voor verbouwing van de gevel. De aquarel stelt de gevel kant Lievestraat 2 en kant Liewewater voor. Het voorstel is getekend A.R. Janssens en Ern. Van Hamme.
- (11) V. FRIS, *De oude straatnamen van Gent*, p. 123. M. DE BLEECKER, *Binnen de poorten van Gent*, 1999, p. 56. Men ziet de Lievekom en het vooruitstekend deel van de kaai waarop de kraan zijn stek had nog op het *Plan van Gend, Gemeeten en Gravageerd in 't Jaer 1796*, door landmeter Georges Goethals, en op het schilderij van de Augustijnenkaai van Frans de Noter uit 1822, maar niet meer op het *Plan de Gand, dressée par Brunon J. Saurel, Controleur du Cadastre, en retraite et Lithographié par G. Jacquain* uit 1841.
- (12) M. DE BLEECKER, *Binnen de poorten van Gent*, o.c.: op p. 57 is een foto afgebeeld uit circa 1920 waarop in een winters besneeuwd landschap op de voorgrond karren van allerlei soorten staan en op de achtergrond het huizencomplex Lievestraat 2 met de geüniformiseerde gevels te zien is.

De functie van brugdraaier werd in 1928 afgeschaft. In 1952 werd de brug vervangen door een betonnen brug, maar afgewerkt in Doornikse steen en voorzien van een fraaie metalen leuning, waardoor het geheel goed past in het historische kader van de woningen er rond (13).

De Lieve, waarvan de oostelijke kaai, thans naar het klooster van de Paters Augustijnen, Augustijnenkaai heet (de westelijke kaai heet thans de Lievekaai), werd vaak afgebeeld met op het achterplan de Lievebrug en de huizen daar rond, met in de verte erachter het Gravenkasteel opdoemend en nog verder de torens van St.-Niklaas en St.-Baafs.

Dit schilderachtige hoekje kon niet ongeschilderd blijven: In de jaren 1820-1823 penseelde een Hollands soldaat Jan Joseph Wijnants, wellicht op zijn vrije zondagen, vele hoekjes van Gent en zo ook een zicht op de Augustijnenkaai, de Lieve en de Lievebrug, staande op de brug aan de Academiestraat (14).

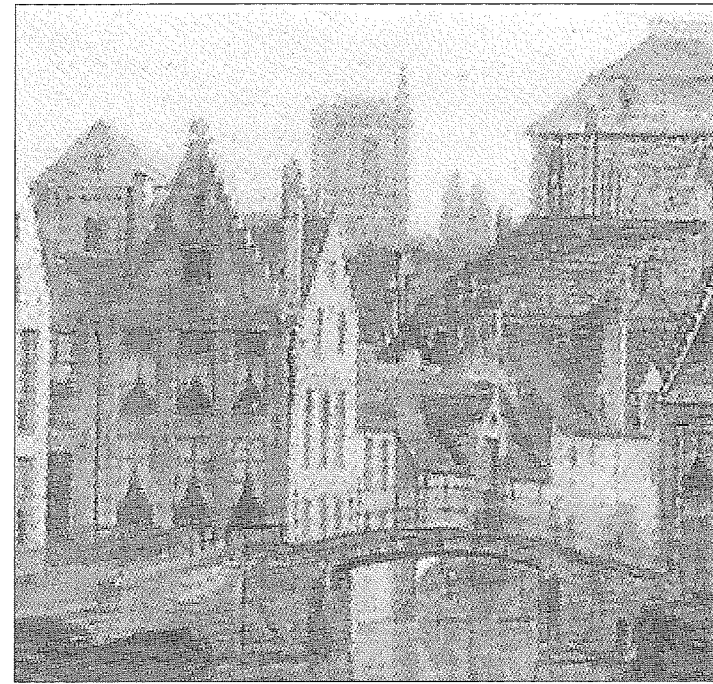
Ook Pieter Frans de Noter schilderde, staande op de Lievekaai enkele meters rechts van de Academiebrug (15) éézelfde zicht in 1822 (16).

Een potloodtekening van August Van Lokeren uit 1825 werd getekend vanuit exact dezelfde positie en beeldt – hoe kan het ook anders – hetzelfde tafereel af (17).

Van veel dichterbij de Lievebrug, staande op de Lievekaai is een aquarel (zie verder in dit artikel voor een afbeelding ervan) voorstellende de Lieve, de Lievebrug en het Klein Gewad (thans heet dit straatje de St.-Widostraat) (18). Men ziet bij de Lievebrug de houten stadskraan voor het laden en lossen van de schepen uit de Lievekom. Deze aquarel is niet gedateerd, maar moet dateren van vóór 1785, want dan werd de stadskraan vervangen door een *wip* (19).

Op elk van deze afbeeldingen ziet men de trapgevel van het hoekhuis in de Lievestraat en de trapgevel van het grote huis ernaast aan de Lieve. Maar in elk van deze voorstellingen lijkt het of van het hoekhuis de zijgevel langs de Lieve ontbreekt en de trapgevel van het grote huis de zijgevel is van het hoekhuis. Dit is echter gezichtsbedrog. Het ontbreken is te verklaren door de positie van de

- (13) *Ghendtsche Tijdingen*, ts., 1991, nr. 4, pp. 227-229 waar men ook enkele oude postkaarten afgebeeld vindt: p. 228 (*Panorama, vue du Quai St.-Antoine*, ca 1910) en 230 (*De Lievekaai en het Gravensteen*).
- (14) R. DE HERDT, *Een Hollands soldaat penseelt Gent*, Gent, 1989, p. 130 (schetsmatig) en 131 (meer in detail afgewerkt).
- (15) Vroeger *Quade brug* genoemd, ook *Tinnenpot brug*. Zie M. GYSSELING, *Gent's vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen*, Antwerpen, 1954.
- (16) Afgebeeld in: H. DEVISSCHER, o.c., p. 115. Het schilderij, olieverf op paneel 35 x 49 cm bevindt zich in het Oudheidkundig Museum van de Bijloke, nr. 701.
- (17) SAG, Atlas Goetghebeur (een verzameling van afbeeldingen van straten en huizen, gezichten en plannen van de stad Gent) L53/2. Of maakte August van Lokeren zijn potloodtekening gewoon aan de hand van het schilderij van Pieter Frans de Noter ?
- (18) SAG, Atlas Goetghebeur, L53/3a.
- (19) V. FRIS, *De oude straatnamen ...*, o.c., p. 123. Bij M. DE BLEECKER, *Binnen de poorten van Gent*, o.c., lezen we dat de houten stadskraan in 1787 werd verkocht bij gebrek aan scheepvaart op de Lieve.

Detail van het schilderij van de Noter uit 1822. Van het hoekhuis ziet men de grote trapgevel met ernaast de kleinere trapgevel en erachter een torenkamer. Van het 'grote huis' ziet men de zijtrapgevel met rechts ervan het kleine huis. Daarachter in het midden de toren van St.-Baafs en rechts het Gravensteen (met dak).

waarnemer op afstand: voor wie kijkt van op de Academiebrug of ook nog iets rechts van de brug, staat de zijgevel van het hoekhuis pal in het verlengde van de kijklijn waardoor die gevel een nulbreedte heeft en dus onzichtbaar is. De voorgevels van het grote en kleine huis staan daarentegen in een vlak dat iets meer naar de toeschouwer toe gekeerd is en daardoor zijn die gevels wel zichtbaar.

Maar voor de aquarel, van veel dichterbij gemaakt, staande op de Lievekaai, rechts van de Lievebrug is de weglating van de zijgevel van het hoekhuis onvergeeflijk ! Vanuit dit standpunt is het onmogelijk om niet de drie gevelpartijen te zien. Het lijkt wel of die aquarel niet naar de natuur, maar naar een andere voorstelling vanuit een verder af gelegen standpunt (in de buurt van de Academiebrug) gemaakt werd en waarbij kunstmatig het standpunt van de toeschouwer dichterbij werd gebracht.

Verder ziet men ook in alle bovengenoemde voorstellingen dat het kleine huis oorspronkelijk een verdieping lager was.

Opeenvolging van eigenaars en bewoners (20)

Van 1835 tot 1913: een duiventil (21)

Vanaf 1835, het tijdstip van het in werking treden van het Belgisch kadaster, is de opeenvolging van de eigenaars vrij gemakkelijk te volgen aan de hand van de kadastrale leggers. Voor de bewoners, indien zij niet de eigenaars zelf zijn, maar huurders, wat meestal het geval was, is dit minder evident, gezien het kadaster daar veel minder aandacht voor heeft. Maar hiervoor zijn de bevolkingsregisters dan weer de aangewezen documenten. In het onderstaande hebben we gegevens uit beide bronnen samengevat (22).

Het huizencomplex (kadastraal: Gent, afdeling 1, sectie A, nr. 321) dit is: het hoekhuis, het grote huis en het kleine huis, was bij de aanvang van het Belgisch Kadaster in 1835 in bezit van *Varenberghe, rentenier*, wonend in de Lievestraat. Hij woonde er ook effectief, met zijn ongehuwde dochters Maria Theresia (1780-1838) en Joanna Eugenia (1784-1840) en nog twee of drie dienstmeiden (23). Het huizencomplex met toegangsdeur op de Lievestraat in het kleinere trapgeveltje had toen reeds (zoals nu nog steeds) het huisnummer 2 gekregen.

Varenberghe was ook eigenaar van het aanpalende huis Lievestraat nr. 4. Dit laatste huis (kadastraal: Gent, 1ste Afd., Sectie A, nr. 320) heeft thans een 18de-eeuws uitzicht, maar dit is een gevolg van verbouwingen uit de 18de eeuw. Lievestraat 4 kreeg toen een bepleisterde gevel en een dak met fronton en dakvenster. (zie foto 1) Dit oorspronkelijk 15de-eeuwse huis vormde ooit één geheel met het hoekhuis. Daarvan getuigen nog enkele lang geleden dichtgemetselde deurgaten die toegang gaven tot het poortgebouw van het hoekhuis. En zo zijn we dus genoodzaakt aan het huizencomplex Lievestraat 2 van oorspronkelijk drie woningen ook de wedervaren van Lievestraat 4 te verbinden ! Dit 15de-eeuwse huis werd in de 17de eeuw zo goed als volledig vernieuwd. Onder het 18de-eeuwse plafondstukwerk bevinden zich nog de oorspronkelijke 17de-eeuwse balken. In welk huis van beide Varenbergh echt woonde zegt de legger niet. Maar uit het Frans Kadaster (zie verder) weten we dat in Lievestraat 4 Frans van Hove woonde en in Lievestraat 2, de eigenaar Varenberghe.

(20) Voor huizenonderzoek in Gent bestaan zeer degelijke gidsen: L. CHARLES e.a., *Huizenonderzoek in Gent, een handleiding*, uitgave Stadsarchief Gent, 1994 en de recente nieuwe uitgave: L. CHARLES e.a., *Erf, huis en mens. Huizenonderzoek in Gent*, Gent, 2001. Zie ook de artikels van L. Charles, e.a. in: *Vlaamse Stam*, jg. 30 nr. 6, 1994, pp. 289-308 en in jg. 38, nr. 10-11, pp. 506-536.

(21) Hoewel de verdere opeenvolging van eigenaars en bewoners na 1913 ons bekend is, wordt zoals gebruikelijk in huizenonderzoek, om privacyredenen de opeenvolging gestopt met de Eerste Wereldoorlog. Zie L. CHARLES e.a., 2001, o.c., p. 21, laatste paragraaf.

(22) De gegevens uit het bevolkingsregister zijn zeer gedetailleerd. We kunnen onmogelijk alle bekende details van al de bewoners en hun familieleden hier opsommen.

(23) 2 dienstmeiden in de bevolkingstelling van 1833-1837, 3 in de telling van 1838-1846.

Lievestraat 4 was onbewoond in 1833-1834. Eind 1834 komen er twee weduwes (Constantia Lavendy en Livina De Kegel) wonen. Twee familieleden De Nobele (wellicht vader en zoon) uit Brussel komen erbij in juli 1836, maar eind 1837 vertrekken al deze vier bewoners naar éénzelfde ander adres in Gent. Daarna kwam een weduwe Colette Delehay, met twee dochters er wonen. Zij vertrekken in augustus 1840 (24).

Amélie en Jeannette Varenbergh verkochten beide huizen Lievestraat 2 en Lievestraat 4 via een publieke verkoop door notaris Lammé op 5 juni 1840. Voor het huizencomplex Lievestraat 2 werd 11.000 frank neergeteld. De verkoopakte werd geregistreerd te Gent op 10 juni 1840. De koper was Adolphe Isidore Van Imschoot, eigenaar te Gent. Later was diens weduwe Rosalie Hoogstoel eigenares. Voor het huis Lievestraat 4 werd 6.400 frank neergeteld. De koper was Maximiliaan Puttemans, zaakwaarnemer, wonend te Gent (25).

De toenemende bevolkingsdichtheid en verstedelijking zorgde er allicht voor dat grote huizen meer en meer opgedeeld werden in extra ruimte(s) voor meerdere (kleine) gezinnen. Lievestraat 2 en 4 waren wellicht ook niet meer in de beste staat, want ze werden een ware duiventil, waar de bewoners elkaar in snel tempo opvolgden en er steeds kortere verblijven doormaakten.

Lievestraat 2 werd door de koper Van Imschoot bewoond met vrouw, zoon en dochter en twee, later één dienstmeid. Zeven jaar later werden allen afgeschreven naar Brussel. Pas in 1850 komt een nieuw gezin er wonen: de toen 73-jarige weduwe Thienpont-Devinck, met vier dochters, allen zonder beroep. En wellicht nog een vijfde dochter, gehuwd met Desiré Marchand en moeder van drie dochters. Samen met hen komt ook een kantwerkster Pauline Verfaille er wonen. Nauwelijks vier jaar later is het weer de grote uittocht: één dochter Devinck was inmiddels overleden, de weduwe en een andere dochter gingen naar Waarschoot, twee andere dochters respectievelijk naar Brugge en naar de Gentse Lange Munt, de kantwerkster naar de Kruisstraat en het gezin Marchand-Devinck zowaar naar San Francisco in Amerika ...

Een paar maand later (oktober 1854) trekt het gezin Edouard Puttemans-Haemers met twee dochters er in, komende van de nabije Gentse Zeugsteeg, en ook het gezin van Maximiliaan Puttemans-D'hondt met zoon en dienstmeid. Dit tweede gezin kwam van nog véél dichterbij: gewoon van Lievestraat 4.. huis waarvan ze overigens eigenaar waren. Ze hadden nu immers ook Lievestraat 2 gekocht, dat zeker groot genoeg was voor twee gezinnen en hadden besloten hun ander bezit (Lievestraat 4) aan andere bewoners te verhuren.

(24) SAG, Modern archief, reeks DD register nr. 7: mutatieregister, artikel 662.

(25) SAG, Modern archief, reeks DD register nr. 7: mutatieregister, artikel 663.

Laten we eerst nog even **Lievestraat 4** volgen, vanaf de verkoop door de Varenberghs aan Maximiliaan Puttemans, zaakwaarnemer tot op het moment dat hij deze woonst verliet voor zijn nieuwe bezit, Lievestraat 2. In augustus 1840 was het gezin Puttemans-D'hondt erin getrokken met drie zoons en een dienstmeid. Ze kwamen van Lievestraat 10. In juni al was een Leandre De Smet, commis van accijnzen erin getrokken en in 1842 kwam er nog een Clemence D'hondt (echtgenote) bij. Hun oudste zoon Charles Puttemans vertrok in 1845 naar Leuven. In 1851 vliegt de tweede zoon Eduard, schrijver, nog ongehuwd, uit naar de nabije Gentse Zeugsteeg, maar huwde wellicht enkele maanden later al met Clémence Haemers.

Drie jaar later kon Maximiliaan Puttemans **Lievestraat 2** kopen. Vader Puttemans met vrouw en jongste nog thuiswonende zoon verhuizen in oktober 1854 naar Lievestraat 2. In dit grotere huis was zeker plaats voor twee gezinnen en dus zegt zoon Eduard, inmiddels ontvanger bij de administratie, de Zeugsteeg alweer vaarwel en komt met zijn gezin, terug bij zijn ouders, allen nu in Lievestraat 2, wonen. Jongste zoon Leonard huwt met Philomena Haemers (zuster van zijn broers vrouw?). Van beide jonge gezinnen worden nog diverse kinderen geboren in Lievestraat 2. Maximiliaan Puttemans overlijdt in 1859 en zijn weduwe in 1863. In 1868 hielden de Puttemansen het voor bekeken in Lievestraat 2: het gezin van Eduard en Clémentine vertrok naar de Gentse Savaanstraat, terwijl het gezin van broer Leonard met Philomena het slechts een straat verder zocht en naar het Groot Gewad vertrok.

Tijd om eerst nog even bij de burens in **Lievestraat 4** binnen te wippen. Nog toen de Puttemansen er woonden kwamen in augustus 1850 een goudborduurder Henri Leroy, met zijn zuster en nog een vrouw vanuit de nabije Langesteenstraat er wonen. Het gezin De Smedt-D'hondt, intussen uitgebreid met een zoon en dochter, dan weer vertrok in 1852 naar Borgerhout. Uit Brugge kwamen in maart 1855 een Bernard Van Bunnan en drie (wellicht zusters) Van Bunnan. In 1856 vertrekt Bernard al naar de Gentse Koormarkt. In hetzelfde jaar komt er een fabriekwerker uit Ronse, Charles Owel bij met twee zoons en een dochter. In 1861 houdt de goudborduurder Leroy het ook voor bekeken en verhuist naar de nabije Plotersgracht. Ook fabriekwerker Charles Owel ruilt in 1858 zijn woonst voor de Peperstraat. Van maart 1859 tot augustus 1861 hebben tijdelijk een weduwe Note-William en haar dochter er onderdak. Zij hadden plaats gemaakt voor een Joseph Desmedt, schrijver, met zijn vrouw, dochter en dienstmeid. Na een kleine zes jaar, verhuist dit gezin in 1867 naar Brussel. Twee dagen na Kerstmis 1866 vertrekken ook de drie gezusters Van Bunnan terug naar Brugge waar ze vandaan kwamen.

Terug naar **Lievestraat 2**. De Puttemansen hadden het in 1868 verkocht aan Franciscus Lievinus Bruyneel-Paris, een 60-jarige meester schrijnwerker die er vanuit de Gentse Coupure, met vrouw, en zes volwassen kinderen (twee zoons en vier dochters) kwam wonen. Zijn aankoop ging gepaard met een vergroting door verhoging. Op het goedgekeurde verbouwingsplan van 1868 waar als eigenaar bij

vermeld staat: *Bruyneel, Coupure rechts, nr. 28*, zien we dat toen die lelijke blinde muur werd gemaakt in het grote huis en nog een bouwlaag werd bijgevoegd aan het kleine huis. Wellicht om al zijn inwonende volwassen kinderen te vestigen. Bovendien was zoon Laurentius Bruyneel een fotograaf-kunstschilder en had deze misschien ook wel een atelier van doen. Vanaf 1877 zijn de eigenaars zijn weduwe en kinderen. Later is de eigenaarster dochter Joséphine Bruyneel, *bijzondere*, wonend te Gent, in het nabije Prinsenhof 10. De Bruyneels bleven er wonen tot eind 1876 toen ze naar de Kortrijksestraat verhuisden. In 1877 en 1878 woonden er kortstondig twee renteniersters, Colette Demoor en Marie Van Bunte. Ook in 1877 was er een Theodorus Vossaert en Clemencia Bruyneel (een getrouwde zus van de andere zussen Bruyneel?) bijgekomen. In 1880 vertrekken zij alweer. En daarna zien we dat het die Bruyneelsen blijkbaar niet zo zinde in de Kortrijksepoortstraat: in 1880 trokken ze immers weer naar hun vroegere woonst Lievestraat 2: de weduwe, met één zoon en vier dochters en ook nog een onwettig zoontje van één der dochters. Hun broer, kunstschilder Laurentius Bruyneel ging in 1881 pal aan de overkant van de Lievebrug, op adres Lievekaai 1, zijn intrek nemen. In 1883 vertrok de weduwe alweer met vier van haar dochters naar het nabije Prinsenhof 10. Zij hadden Lievestraat 2 verkocht.

Lievestraat 2: waar paarden en hun begeleiders thuis zijn (1884-1913)

De nieuwe eigenaar was Jozef Demanet-Lotte, meester-plafonneerder, wonend te Gavere. Een goedgekeurde bouwvraag uit eind 1883 toont dat hij het was die van het hoekhuis in de Lievestraat, in het deel met de kleine trapgevel de deur en het raam rechts ervan door een poort liet vervangen en in het deel met de grote trapgevel het linkse van drie ramen tot deur liet ombouwen. Ook de ijzeren hekkens voor de ramen op het gelijkvloers werden verwijderd evenals de arduinen kruisen. Alle ramen werden voorzien van arduinen vensterbanken. Er werd wel een proces-verbaal opgemaakt omdat hij de nieuwe deur meer dan 40 cm diep in het vlak van de gevel had laten aanbrengen, maar dit bleef zonder gevolg (26). Later zijn zijn weduwe en kinderen eigenaars: Bij een verdeling, in 1915 blijft de weduwe Rosalie Lotte vruchtgebruikster, en Desiré Demanet, ondernemer te Gavere, de naakte eigenaar. Deze nieuwe eigenaars hebben er nooit gewoond.

Vanuit Reep 28 kwam in maart 1884 een koetsier Charles Van de Wiele met vrouw, zoon en dochter er wonen. Hij overleed al na nog geen vijf maanden. Zijn weduwe **Hortense Rottier**, herbergierster, geboren te Gavere op 27 maart 1838 en overleden te Gent op 4 juni 1918, hertrouwd in oktober 1885 met **August Verschaffel(t)**, geboren te Ronse op 25. november 1885, overleden te Gent op 3 februari 1893. De kranige weduwe zette de handel en de herberg verder. August Verschaffel was paardenvoederkoopman en ook senator. Zijn echtgenote baatte in de Lievestraat 2 de herberg *Café In den Hazewind* uit. Met de gedempte Lievekom in de buurt, waarvan de vrijgekomen ruimte gebruikt werd door voerlieden voor het stallen van hun wagens, voorzagen zij dus met hun dubbele handel, zowel enerzijds de paarden van vast voedsel als anderzijds hun begeleiders van enig geestrijk vocht

(26) SAG, Moderne bouwvergunningen G12-1883-L-8. Eerste schrijven van J. Demanet op 27 okt. 1883.

... De buurt moet overigens al van oude tijden vaak paarden gezien hebben, want vlakbij was ook de straat met de naam *Gewad*, wat betekent: drinkplaats voor paarden (27). Voor lichamelijke klachten konden de begeleiders wellicht altijd terecht bij buurman dokter Mys in Lievestraat 4. (of er ook een dierenarts in de buurt woonde, weten we niet...)

De twee kinderen Van de Wiele uit het eerste huwelijk van Hortense Rottier groeiden er op en bleven er ook wonen tot 1920. Na een eerste mislukt huwelijk was de zoon Johannes Oscar Van de Wiele, voerman, na in 1901 het huis verlaten te hebben, er terug in 1904. Hij hertrouwde in 1907 en bracht vrouw en schoonmoeder mee.

Delen van het huis werden ook onderverhuurd aan bewoners die elkaar in de hoogste versnelling afwisselden. Het ging hierbij steeds om kleine gezinnen: een echtpaar met één of twee kinderen, of soms met één of enkele verwanten:

- 1881-94, het gezin van ijzerbewerker Remy Desmet-Goublomme met zoon en dochter, die ook vanuit Reep 28 waren gekomen.
- 1884-85, het gezin van een pianomaker.
- 1885-86, een gasbediende en een fabriekwerkster, een garnisseur en zijn echtgenote.
- 1886-?, het gezin van een portier.
- 1886-90, een wever en een herbergierster.
- 1885-90, een tingieter komend van de nabije Tinnenpotstraat 40, die moet gedacht hebben dat zijn oud adres beter met zijn beroepsbezigheden strookte, want in 1890 verhuisde hij terug naar Tinnenpotstraat 40.
- 1890-?, het gezin van een suikerijbewerker, een kleermaker en zijn echtgenote.
- 1890, gedurende 2 maand, een tijdelijk gescheiden kleermaker.
- 1892-?, het gezin van een pompier.
- 1892-1894, het gezin van een beeldhouwersgast.
- 1894-95, het gezin van een houtdraaier.
- 1895-98, het gezin van een machinist.
- ?-1895, het gezin van een kleermaker.
- 1894-95, een coupeur en een dagloner.
- 1894-95, een bloemenmaakster en wellicht haar gescheiden zuster met 2 dochters.
- ? – 1895, het gezin van een suikerijbewerker.
- 1896-97, drie Duinkerkse gezusters naaisters of vestmaakster.
- 1897-98, het gezin van een meubelmakersgast, het gezin van een kleermaker.
- 1898-?, het gezin van een schrijnwerkersgast.
- 1898-99, het gezin van een koetsier.
- 1899-?, het gezin van een Diksmuidse behanger, komend van Lievekaai 1.
- 1900-?, het gezin van een bakkersgast.

(27) M. GYSELING, *Gent's vroegste geschiedenis ... plaatsnamen, o.c.*

- ? – 1901, het gezin van een ebbenhoutbewerker.
- 1902-07, een zekere Leopold Lievevrouw.
- ? – 1907, het gezin van een steendrukker.
- 1904-07, het gezin van een magazijnier.
- 1908-09, een zekere Rosalia Dierckx.
- tussen 1901-10, het gezin van een inpakker.
- ?-1911, het gezin van een bakkersgast.
- 1901-04, een gezin van 4 personen.
- 1911-1919, het gezin van een schildersgast en een dagloonster, en wellicht nog een zuster van de echtgenote.

Lievestraat 4: bij de dokter (1865-1910)

Lievestraat 4 had als eigenaars: Hypolite Mys, dokter, Frans Verloove-Mys, vleeshouwer en Edmond Mys, leraar. Later zijn het Frans Verloove-Mys voor de helft, en Honoré Hypolite Mys, greffier-bediende, voor de andere helft. De eerste wordt opgevolgd door Oscar Hippoliet Verloove-De Jaeger, officier en nog later door zijn weduwe (Elise Françoise Julie Marguerite) en kinderen. De andere helft blijft in handen van Honoré Hypolite Mys, griffier-bediende allen steeds wonend te Gent.

Qua bewoning verliep het in het huis Lievestraat 4 heel wat rustiger (maar alleen tot 1910): eind 1865 komen Franciscus Verloove-Mys, vleeshouwer, 29 jaar en wellicht hun schoonbroer en broer Hipolite Paul Karel Mys, dokter, 30 jaar, in Lievestraat 4 wonen. Twee kinderen van de echtelieden Verloove-Mys worden er geboren, maar het gezin vertrekt in 1868 naar de Hemelrijkstraat in Gent. Zij worden vervangen in 1870 door Thomas Mys, weduwnaar van De Jaegher Coleta. Een zuster van de dokter woont er ook tijdelijk gedurende het jaar 1871. Ook een Mys Albertus, kleermaker met zijn vrouw en twee kinderen komen in 1871 over uit Parijs om in te trekken in Lievestraat 4. In 1885 zijn beiden evenwel overleden. Ook woont er een Philomena Derre, geboren te Brugge in 1865, kleermaakster, wellicht in de leer bij Albertus Mys. Dokter Hipolite Mys overlijdt in 1895.

Hij wordt opgevolgd door een andere dokter: Petrus Jozef De Seranno. Maar in 1899 vertrekt hij al naar Lievestraat 9, aan de andere kant van de straat. Er wonen ook vier dienstmeiden en twee onwettige kinderen.

Uit de onmiddellijke buurt (St.-Margrietstraat) komt dan schoenmaker Florimond Derenbach en zijn gezin. Ook een fotograaf Jozef Buydens komt er wonen en ook een fotograafgast. In 1912 vertrekken dezen evenwel naar de Kuiperstraat. Vanaf dan wordt ook Lievestraat 4 een onvervalste duiventil.

- 1911, gedurende vier maanden een rentenierster.
- ?-1913, leuder Louis Steenhaute en zijn gezin.
- 1912-13, een katoenwever.
- 1912-19, een gescheiden dagloonster.
- 1911-12, nog een katoenwever en zijn echtgenote katoenweefster.
- 1911-12, gedurende 5 maanden een dagloonster.
- 1912-13, een gescheiden vrouw, nog een gescheiden fabriekwerkster.
- 1912-?, een schildersgast.

- 1912, gedurende twee maanden een gescheiden werkvrouw, gedurende drie maanden een ijzerdraaier, gedurende vijf maanden een katoenwever, gedurende slechts 2 weken, een schaliedekker, gehuwd met een vlasspinner,
- ?-1912, een kuisvrouw, nog drie broers (2 schildersgasten en een dagloner). niet langer dan 4 of 8 maanden er wonend.
- 1912-13, nog een dagloner, een fabriekwerkster met zoon en een katoenwever.
- 1912-13, gedurende 2 maanden een naaister.
- 1913, gedurende een maand, een ijzergietersgast.
- 1912-13, Charles Steenhaute, zoon van de eerder genoemde Louis Steenhaute, monteerder, gehuwd met een katoenweefster en hun zoontje, komend van Kortrijk.
- 1913-19, een kleermaker Pieter Antoon Vanden Eeckhout.
- 1913-14, een toneelspeler (komende van Tunis!), een handelsreiziger.
- 1912-20, nog een schildersgast Jan Tytgat.
- 1913-?, nog een schildersgast hertrouwd met een gescheiden vrouw met twee kinderen.
- 1914-19, een metsersgast.
- 1914, gedurende één maand, een echtpaar (geen vermelding van een beroep).
- 1913-1915 een elektricien uit Oostende.

Uit de *Wegwijzer van Gendt* (28) kunnen we onderstaande bewonerslijst samenstellen. We weten dat er vaak meerdere bewoners in de huizen woonden, deze die in de adreslijst voorkomen zijn dan wellicht ook de bewoners zijn die de grootste oppervlakte van de bewoonbare ruimte innamen.

Jaar	Lievestraat 2	Lievestraat 4	Opmerking
1770 -1863	?	?	<i>Wegwijzer geeft enkel een beroepenlijst</i>
1864	Puttemans Ed., ontvanger-administrateur	De Smedt P.-Van de Walle, kantoorbediende	<i>Wegwijzer geeft nu ook een alf. inwonerslijst</i>
1865	Puttemans Ed., ontvanger-administrateur en Puttemans Leonard. , ontvanger-administr.	Idem	
1866	Idem	Mys J. , geneesheer	
1867	Idem	Idem	Verloover Fr., vleeshouwer in Tinnenpotstr. 46
1868	Idem	Verloover-Mys Fr. , vleeshouwer en Mys J., geneesheer	
1869	Bruyneel L. , fotograaf	Mys Hip. , geneesheer	
1870	Idem	Idem	
1871	Idem	Idem	
1872	Bruyneel Fr., bijzondere	Idem	
1873	Bruyneel L., fotograaf	Idem	
1874	Idem	Idem	

(28) RUG, Centrale Bibliotheek, afd. handschriften, Deze wegwijzer bestaat vanaf 1770 en loopt door tot een stuk in de 20ste eeuw.

1875	Idem	Idem	Onvolledige <i>Wegwijzer</i>
1876	Idem	Idem	
1877	Idem	Idem	
1878	Idem	Idem	
1879	Idem	Idem	
1880	Bruyneel Laur., fotograaf	Idem	
1881	Bruyneel L., fotograaf	Idem	Bruyneel Laur., kunstschilder in Lievekaai 1
1882	Bruyneel-Paris (wed), bijzondere	Idem	
1883	Idem	Idem	
1884	?	Idem	
1885	?	Idem	
1886	Verschaffelt Aug. , paardenvoederkoopman	Mys H., geneesheer	
1887	Idem	Idem	
1888	Verschaffelt A., paardenvoederkoopman		
1889	Idem	Idem	
1890	Idem	Idem	
1891	Idem	Idem	
1892	Verschaffelt A., herbergier / paardenvoederkoopman	Idem	<i>Wegwijzer geeft nu ook bewonerslijst per straat, (beroepenlijst niet meer geraadpleegd)</i>
1893	Idem	Idem	
1894	Verschaffelt (wed) A. , herbergier / Verschaffelt A., paardenvoederkoopman	Idem	Straatlijst vermeldt: <i>weduwe, herbergier</i> , alf. lijst: <i>paardenvoederkoopman</i>
1895	Verschaffelt (wed) A., herbergier	Idem	
1896	Idem	Idem	
1897	Verschaffelt (wed) A., herbergier	nr. 4 niet vermeld in straatlijst	Deseranno J., geneesheer in Molenaarstraat 11
1898	Verschaffelt (wed) A., herbergier	Deseranno J. , geneesheer	
1899	Idem	Idem	
1900	Verschaffelt (wed) A., herbergier/ paardenvoederkoopman	nr. 4 niet vermeld in straatlijst	Straatlijst vermeldt <i>herbergier</i> , alf. lijst vermeldt <i>paardenvoederkoopman</i>
1901	Idem	Idem	
1902	Idem	Idem	
1903	Verschaffelt (wed) A., paardenvoederkoopman Lievevrouw L., bijzondere	Idem	Twee bewoners vermeld op adres Lievestraat 4
1904	Idem	Renoir G. , schilder	
1905	Idem	Derenbach F. , schoenmaker	
1906	Idem	Idem	
1907	Idem	Idem	
1908	Verschaffelt (wed) A., paardenvoederkoopman	Idem	

1909	Idem	Idem	
1910			Wegwijzer ontbreekt in RUG
1911			Wegwijzer ontbreekt in RUG
1912	Idem als 1909	Idem als 1908	
1913	Idem	Steenhout K. , bijzondere (Steenhaut)	Straatlijst vermeldt naam met <i>ou</i> , alf. lijst met <i>au</i> .
1914	Idem	Idem	
1915	Verschaffel (zoon) , paardenvoerder / Verschaffel (wed) A., paardenvoerderkoopman	Idem	Straatlijst vermeldt <i>zoon</i> , alf. lijst vermeldt nog <i>weduwe</i>
1916	Idem	Idem	
1917	Idem	Idem	

Van 1802 tot 1835

Het Belgisch kadaster, sinds 1835 in gebruik, is niet zomaar uit de lucht komen vallen. Tussen 1815 en 1831, de tijd van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, was er een zogenaamd *Hollands kadaster* in werking, dat zelf steunde op het *Frans kadaster* dat tot stand kwam tijdens de bezetting door Frankrijk (1796-1815).

Uit het Belgisch kadaster wisten we al dat in 1835 de eigenaar van het huizencomplex Lievestraat 2 en het aanpalende huis Lievestraat 4, *Varenberghe* was. In de archieven van het Hollands kadaster in een eerste reeks aanwijzende tabellen opgesteld in de jaren 1826-1828 vinden we zijn voornaam: *Frans* (29). Van dit Hollands kadaster bestaat ook nog een tweede reeks aanwijzende tabellen gebruikt over de periode 1828-1835 met meer informatie. Hier lezen we dat de eigenaar van beide huizen in de Lievestraat was: *Varenberge, Presid(en)t bij de Regtbank*, wonend in de Lievestraat (30).

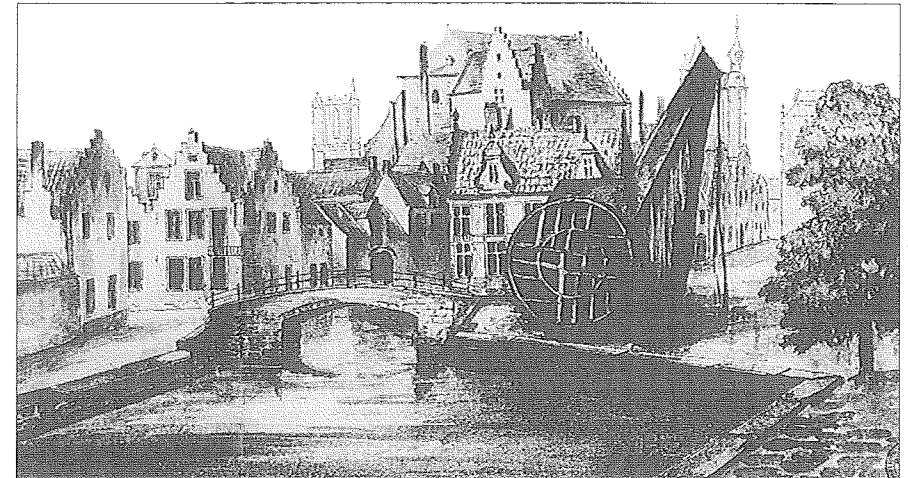
Verder achteruit in de tijd kunnen we aan de hand van het Frans kadaster. In de aanwijzende tabellen vinden we voor de huizen Lievestraat 2 en Lievestraat 4 nog steeds éénzelfde eigenaar: *Frans Varenberge*. Dit Frans kadaster specificieert evenwel ook de bewoners: we leren eruit dat Lievestraat 4 (het huis met de 18de-eeuwse gevel) gehuurd werd door *Frans Van Hove* en dat in Lievestraat 2 eigenaar Frans Varenberge woonde.

Belangrijk ook voor het verband met de voorlopers van het kadaster in de 18de en 17de eeuw is de waardeschatting van het inkomen uit onroerend bezit - nu zouden we spreken van *kadastraal inkomen* -: 370 frank voor Lievestraat 2 en 174 frank voor Lievestraat 4. Maar erbij staat ook een oude inkomenschatting: namelijk het aloude *huisgeld* zoals dit reeds in de 17de eeuw werd vastgesteld.

- (29) SAG, Modern archief, reeks DD nr. 17 (microfilm 8): (per sectie in rangorde van de straten) volgnummers 405 (Lievestraat 4, kadastraal nummer 320) en 406 (Lievestraat 2, kadastraal nummer 321). We vinden er opnieuw de nieuwe eigenaars van beide huizen na de openbare verkoop van 1840: Maximiliaan Puttemans en Adolphe Isidore Van Imschoot en in de kolom *Aenmerkingen* de verwijzingen 663 en 662 naar het mutatieregister DD 22.
- (30) SAG, Modern archief, reeks DD nr. 42 (microfilm 2), (per sectie, in numerieke rangorde der kadastrumnummers), kadastrumnummers 320 en 321.

Dit bedraagt voor de huizen Lievestraat 2 en 4, resp. 33 pond 6 schellingen 8 groten en 16 pond 9 schellingen en 4 groten (31). Deze bedragen zijn van cruciaal belang voor het verder terug in de tijd gaan op zoek naar eigenaars in de 18de en 17de eeuw.

In de *Atlas parcellaire de la Ville de Gand* door Piéton en Boutique, ingenieurs-landmeters van het kadaster, die op het terrein afgewerkt werd in 1809, vinden we dat de zuidelijke kant van de Lievestraat in bouwblok (*islot* - eilandje) 112 van Sectie A gelegen was. We zien op het plan ook de steeg tussen de Geldmunt en de Lieve, evenwijdig en ten zuiden van de Lievestraat. In de *Atlas Napoléon*, die enkele jaren later circa 1811-13 tot stand kwam, lezen we in de begeleidende tabel bij bouwblok 112 dat de huizen Lievestraat 2 en 4, beide eigendom van *Varenberge*, respectievelijk een gevelbreedte van 9,3 en 12,5 meter hadden, wat nog steeds zo is.

Zicht op de Lievebrug vanop de Lievekaai (vóór 1785) met rechts de Lievekom en stadskraan en links het huizencomplex aan de zuidoosthoek met onjuist voorgestelde gevelpartij aan de kant van de Lieve. (SAG, Atlas Goetghebeur, L53/3a).

Intrede in de 18de eeuw

De stap naar het Ancien Régime wordt gezet met als sleutel het aloude *huisgeld* dat nog in het Frans kadaster vermeld werd om als basis te dienen voor een nieuwe waardeschatting van het inkomen uit onroerend bezit. Het Frans Kadaster vermeldt ook de oude wijkletter en het 'huisnummer' van de huizen Lievestraat 2 en 4, nl. P 103 en P 102. Dit huisnummer was geen straathuisnummer maar een

- (31) SAG, Modern archief, reeks DD nr. 5 (microfilm 5), per Franse sectie: de Lievestraat lag in de Sectie A, op 'revolutionaire' wijze met de naam bedacht *Droit de l'Homme*, (of ook: *Section de L'ouest*), p. 10. De overige 5 secties hadden als namen: *Liberté (B, s. du Centre, 2ième partie)*, *Réunion (C, s. du Centre, 1ière partie)*, *Egalité (D, s. de l'Est)*, *Champs (E, s. du Sud)* en *Fraternité (F, s. du Nord)*.

volgnummer in het geheel van huizen in de wijk P. De wijkindeling verwijst naar de reorganisatie uit 1786-1793 van de Gentse stedelijke inning van het huisgeld, de belasting op het inkomen uit onroerend bezit. Het gebruik van de zogenaamde *Spaanse huisgeldregisters* was door de voortdurende nieuwbouw in de 17de en 18de eeuw veel te ingewikkeld geworden en een reorganisatie had zich opgedrongen.

Daartoe werd eerst een concordantielijst opgesteld waarbij elk huis uit de Spaanse huisgeldregisters feilloos verbonden werd met hetzelfde huis vermeld in de nieuwe zogenaamde *Oostenrijkse huisgeldregisters* (32). Die Oostenrijkse huisgeldregisters waren geen lang leven beschoren want na de bezetting door de Fransen werd alles opnieuw gereorganiseerd in het Frans kadaster. Maar zij gingen wel uit van de Oostenrijkse nieuwe wijkindeling. De concordantielijst is dan ook een onmisbare schakel in de overstap naar de periode vóór 1786. Zij leert ons dat de huizen Lievestraat 2 en Lievestraat 4, beide – nog steeds! – in bezit waren van *D(e) h(oe)r Ad(vocaa)t Frans Varenberge*. Deze Varenberge heeft dus de hele bewogen periode van het Oostenrijkse tijdvak, over de Franse bezetting, het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden tot na de Belgische onafhankelijkheid doorgemaakt als eigenaar van beide huizen. Al die tijd bleef hij in hetzelfde huis wonen: In 1786 was hij al bewoner van het huis Lievestraat 2, terwijl Lievestraat 4 toen bewoond werd door een zekere Frans Bruynswijck.

De concordantielijst vermeldt voor Lievestraat 2 het huisgeld 33 pond 6 schellingen en 8 groten. Voor het huis Lievestraat 4 is er vreemd genoeg geen bedrag ingevuld. De lijst leert ons ook dat in de *'Auden Boeck huysgelt'* (= Spaanse huisgeldregisters) huis P 103 (Lievestraat 2) vermeld staan in het register voor de sectie C op folio 57 (voor P 102 (Lievestraat 4) is geen folio ingevuld).

Voor de 18de eeuw zijn er voor de 19 wijken waarin de stad toen verdeeld was, in principe 9 huisgeldregisters, die elk een 10-tal jaar megingen. Lang niet alle registers zijn bewaard. Voor de wijk C zijn er slechts 3 van de 9 bewaard: het meest recente: 1782-1800 en twee uit de vroegste periode: 1724-1733 en 1701-1711.

In het register 1782-1800 voor de wijk C vinden we op folio 57(1) (33) onder het huis met huisgeld: xxxij Lb. vj β viij gr. – alweer – *M(ijnhe)er Adv(ocaa)t F. A. Varenbergh, prop. 1 8ber 1786*. Er staat ook een verwijzing bij naar een landcijsboek: *L:B: heer Graeve van Maelcamp fo 66*. Helaas zijn geen landboeken van deze particuliere grootgrondbezitter bekend (34). In de linkermarge, waar de betalingen van het huisgeld genoteerd staan, zien we pas op 24 januari 1788 *ad(vocaa)t Varenberge* vermeld voor een eerste betaling. Voor de jaren 1782 tot 1786 staat er bij vermeld vrij.

(32) SAG, Oud Archief, reeks 153/1, nr. 201-202 (resp. de wijken A-I en K-W) of de dubbels in fotokopie: 201bis en 202bis (of ook op de microfilm 2 van SAG, MA, reeks DD 42)

(33) SAG, reeks DD nr. 29, fo 57, eerste van 2 huizen vermeld op deze bladzijde. Bovenaan staat de straatnaam: *'Bij de Lieve'*, wat een andere naam is voor de Lievestraat, zie V. FRIS, *De oude straatnamen van Gent, o.c., p. 123*.

(34) Wordt niet vermeld in de concordantielijst. Over de familie Maelcamp zijn er wel familiepapieren in het Stadsarchief Gent (FP 3879).

Frans A. Varenberge is dus minstens een halve eeuw (1786-1835) eigenaar geweest van Lievestraat 2. Niet zo duidelijk is wat met Lievestraat 4 aan de hand is: in het Frans kadaster stond hier nog een oud huisgeld van 16 pond 19 schellingen 4 groten vermeld, maar niet in de concordantielijst tussen Spaans en Oostenrijks huisgeld opgemaakt in 1786-1793, en ook werd geen folio in het oud register vermeld. Wel werd de eigenaar en een huurder vermeld. Het ziet ernaar uit dat om één of andere reden het huis Lievestraat 4 toen niet belast werd met huisgeld (35) (zie ook verder).

Franciscus Antonius Varenbergh

Over deze bewoner-eigenaar die er 54 jaar verbleef en van daaruit turbulente tijden met steeds wisselende politieke regimes doormaakte, zijn we goed ingelicht (36). Franciscus Antonius Varenbergh werd geboren te Gent op 8 oktober 1750, als zoon van Joos Alfons, advocaat bij de Raad van Vlaanderen en Joanna de Sijmpel (37). Hij groeide wellicht op in de buurt waar hij in 1786 op 36-jarige leeftijd in het huis Lievestraat 2 zou intrekken. Want hij deed zijn humaniorastudies te Gent bij de Paters Augustijnen, net als zijn vader. De Poësie en de Retorica, de twee laatste jaren van deze opleiding, volgde hij in het college St.-Paul te Doornik, mogelijk om zijn kennis van het Frans bij te spijkeren. Vervolgens trok hij naar Leuven waar hij in 1769 primus in de filosofie werd en vervolgens in 1772 licentiaat in de rechten. Terug te Gent werd hij aangenomen als advocaat bij de Raad van Vlaanderen. Hij huwde Joanna Coleta Fraeys, dochter van Michiel en Joanne de Kempeneere, overleden op 20 juli 1830.

In 1775 werd hij aangesteld als één van de 13 schepenen van de heerlijkheid van St.-Pieters van Gent. Alle gemeenten die van deze heerlijkheid afgingen dienden hun rechtspraak te laten gebeuren bij deze schepenbank. In 1780 werd hij verkozen tot actuaire van de Kamer van Koophandel van Gent. Elke woensdag moest hij de zittingen bijwonen in het Pakhuis op de Graanmarkt. Tijdens zijn beheer klasseerde hij er de omvangrijke archieven van de Kamer, opgebouwd sinds de stichting in 1720. In 1787 schreef hij een verhandeling gericht aan de Staten van Vlaanderen over de handel en industrie waarin hij de situatie van alle takken

(35) L. CHARLES e.a., *Huizenonderzoek ...*, p. 54 citeert enkele gevallen van dergelijke uitzonderingen.

(36) ÉMILE VARENBERGH, *François-Antoine Varenbergh*, Gent, 1893, overdruk uit *Messages des Sciences historiques de Belgique*, dl. LXVII (1893). De auteur noemt zich in het artikel zijn verwante.

(37) Hij werd geboren in het buitenverblijf van zijn vader te Gontrode op 20 november 1703 en overleed te Gent op 17 januari 1761. Hij deed, zoals zijn zoon, zijn humaniora studies bij de Paters Augustijnen te Gent en studeerde daarna te Leuven (aldaar ingeschreven tussen 28.2 en 30.8.1724 als meerderjarige, zie SCHILLINGS, *Matricule de l'Université de Louvain, VIII (1683-1734)*, Brussel, 1974), waar hij licentiaat in beide de rechten werd. Daarna werd hij aangenomen als advocaat bij de Raad van Vlaanderen. Hij was substituut van de procureurgeneraal en in 1753 schepen van de keure van St.-Pieters. Hij werkte mee aan de publicatie van het Plakkaatboek van Vlaanderen: *Eerste deel van den vierden Placcaetboek van Vlaanderen, behelsende alle de placcaeten, ordonnantien en decreten geemaneert voer de provincie van Vlaenderen sedert t'jaer 1684 tot ende met 1793 [1733 ?]; vergadert door Judocus Alphonsus Varenbergh, advocaet in den Raede van Vlaenderen*, Brussel, Gregorius Fricx, 1740. Judocus Alphonsus Varenbergh was zoon van Egidius Varenbergh, advocaat en procureur bij de Raad van Vlaanderen en van Catharina van der Elst.

beschreef en een reeks vragen en voorstellen formuleerde. In 1787 had de Oostenrijkse keizer Jozef II het gerechtelijk apparaat grondig gereorganiseerd. Varenbergh werd verkozen tot rechter bij de rechtbank van eerste aanleg te Gent. Maar dat systeem verdween al even snel als het gekomen was en hij verkoos dan maar zich weer te beperken tot zijn functie van actuaaris bij de Kamer van Koophandel die hij uitoefende tot in 1794.

Tijdens de Brabantse Omwenteling in 1789, gericht tegen het Oostenrijks bestuur, was hij lid van het Patriottisch Comité, maar tegen zijn zin. In 1790 werd hij door de Staten van Vlaanderen benoemd als secretaris van het financieel comité. In hetzelfde jaar ook werd hij door de schepenen van de Keure van Gent aangezocht om tweede raadspensionaris te worden. Maar hiervan kon hij niet lang genieten: van zodra de Oostenrijkers terug de macht hadden veroverd werden alle benoemingen uit de revolutionaire periode terug ongedaan gemaakt. In 1793 werd hij door de Staten van Oost- en West-Vlaanderen verkozen tot raadspensionaris-actuaaris (38). Maar ook die aanstelling was weer van even korte duur: Toen de Franse Revolutionairen de Zuidelijke Nederlanden kwamen bezetten, werd alles wat herinnerde aan het Oud Régime afgeschaft en zo ook de Staten van Vlaanderen en zijn functie.

Hij was dan maar tot het besluit gekomen om van zijn renten te leven, want hij droeg het Franse bestuur geen warm hart toe. Maar helemaal inactief was hij toch niet: De Franse Republiek had de neerlegging geëist van de waarden en papieren van alle bestuursorganen en corporaties die zij had afgeschaft. Zo ook met de Staten van Vlaanderen die vanaf oktober 1795 gepraamd werden hetzelfde te doen. Varenbergh was vastbesloten de archieven te redden van vernietiging door het vuur of voor de aanmaak van kogelhulzen. Hij deelde de documenten op in twee delen: de belangrijkste liassen en registers werden in 19 kisten verzameld en met een bootman naar Brussel verscheept. Later werden ze gedurende 8,5 jaar verborgen in het magazijn van dezelfde bootman, waarna ze overgebracht werden naar de woning van graaf de la Faille, zoon van de vroegere voorzitter van de Staten van Vlaanderen. Het tweede deel, met papieren van veel minder belang, bedoeld om verscheept te worden naar Aalst, maar die door een vergissing richting Holland uitgingen, werden ontdekt en door de Franse Republiek in beslag genomen. Het overschot aan papieren, van het minste belang, werden door Varenbergh overdragen aan de Franse administratie.

Eind van dat jaar werd Varenbergh door het republikeinse gemeentebestuur gesommeerd om gemeentesecretaris te worden. Wat hij weigerde. Hij werd dan maar manu militari naar zijn nieuwe functie op het gemeentehuis gebracht...(39). Hij gebruikte zijn opgedrongen nieuwe functie vooral om aan gevluchte personen (*émigrés*) vrijgeleiden uit te reiken zodat ze konden terugkeren naar hun thuis. Zijn verblijf op het gemeentehuis was kort: samen met twee collega's weigerde hij een nieuwe gedwongen lening aan de bevolking op te leggen en zij namen ontslag.

(38) Zie ook RAG, Archief van de Staten van Vlaanderen, nr. 11.654: briefwisseling en minuten van resoluties m.b.t. de aanstelling van François Varenbergh als actuaaris van de Staten, 1793.

(39) In zijn autobiografisch handschrift schrijft hij: *ben ik door de maght gedwongen en zelfs militairelyck geexecuteert.*

Op 25 april 1797 werd hij verkozen tot rechter van het departement en nauwelijks een week later al als voorzitter van die rechtbank. Op 6 juli 1800 werd hij door een reorganisatie verplaatst naar een functie van strafrechter. 11 jaar later, in 1811 werd hij aangeduid tot rechter in de rechtbank van eerste aanleg te Gent. Toen het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden werd opgericht na de val van Napoleon en het Congres van Wenen, werd hij op 14 september 1815 voorzitter van diezelfde rechtbank. Nog 15 jaar zou hij deze functie in vrede kunnen vervullen tot aan de Belgische onafhankelijkheid.

Hoewel het Voorlopig Bewind hem eerst in zijn functie bevestigde, werd hij toch op 7 november 1830 op rust gesteld met de titel van ere-voorzitter. Hij was toen reeds de 80 jaar voorbij. Maar wellicht waren het eerder zijn uitgesproken orangistische sympathieën, die hij niet onder stoelen of banken stak en een andere ambitieuze rechter die hij zelf ooit nog benoemd had en die op zijn voorzittersstoel aasde, die hem fataal werden. Hij laat er zich bitter over uit in zijn autobiografie *Korte verhandeling van myne studien en van alle de ambten die ik geduerende meer dan vijftig jaren heb bediend*. Hij had heimwee naar de Hollandse periode: *In dese gelukkige tyden, wanneer dit land in welzyn en rykdom alles wat bedenkyk is overtreffe, is in september 1830 uitgeborsten de omwenteling ...*

Naast zijn autobiografie liet hij nog enkele handschriften na: een vergelijking van het burgerlijk wetboek van de Nederlanden met het Franse (1828), een geschiedenis van de graven van Vlaanderen van Boudewijn met de IJzeren Arm tot Maria van Bourgondië, met nota's over zeden en rechtspraak, een jaarnaam van de belangrijkste gebeurtenissen sinds 1814 en een relaas van de calamiteiten in de jaren 1816-17 (40).

Hij overleed te Gent op 13 januari 1840, op de gezegende leeftijd van bijna 90 jaar. Hij liet vier dochters na, waarvan slechts één huwde (met Jan Frans Onraet). Zoals hoger reeds vermeld, verkochten, amper 5 maanden later, zijn ongetrouwde dochters Amélie en Jeannette Varenbergh beide huizen, Lievestraat 2 en Lievestraat 4, via een publieke verkoop op 5 juni 1840.

Varenberg heeft enkele veranderingswerken laten uitvoeren aan zijn grote huis: in 1803 liet bij de kruiskozijnen van twee vensters in de voorgevel wegnemen (41). Ook moet hij het geweest zijn die op de ramen op het gelijkvloers van het hoekhuis ijzeren hekkens liet aanbrengen, want op het schilderij van de Noter van 1822 zijn deze nog niet te zijn, maar op de pentekening van August van Lokeren van 1825 wel reeds.

Verbouwingen en anti-diefstalmaatregelen in de 18de eeuw

We zagen hoger dat in het huisgeldregister 1782-1800, tot 1786 voor het huis Lievestraat 2 stond vermeld: *vrij* en dat Franciscus Antonius Varenberg pas begin 1788 voor de eerste keer huisgeld betaalt. Uit de periode waarvoor we over geen huisgeldregisters beschikken weten we niet veel over de bewoners. Maar we komen toch iets te weten in het archief van de Gentse bouwvergunningen.

(40) In 1893 in het bezit van zijn kleinzoon M. Jules Onraet, advocaat bij het Hof van Beroep te Gent.

(41) SAG, Moderne bouwvergunningen, G12/706 (aanvraag van 8 germinal XII (29 maart 1803), toegestaan op 17 germinal XI).

In 1768 richt **Jacques de Bisschop**, pensionnaris-actuaris van de Staten van Vlaanderen als eigenaar van het huizencomplex aan de Lievebrug diverse verzoeken: 1) de arduinen kruisen in de ramen uitzierend op het water te mogen uitbreken en nieuwe vensterbanken te mogen aanbrengen *volghens de hedendaeghsche goeste*. (m.a.w. in de toenmalige bouwtrant) 2) het maken van een nieuw raam, kappen van nieuw deurgat en het dicht metsen van het oude deurgat 3) een *ruymsteen brengen van eene nieuwe commoditeit in het straetjen comende achter del selven huijse* 4) het verplaatsen van de pompbuis die vanuit de brouwerij *Het Boogentjen* onder zijn huis doorloopt en uitkomt in de Lieve, te verplaatsen naar het waterstraatje en te doen uitkomen onder de watertrap. De verzoeken werden ingewilligd door het schepencollege op 10 mei 1768.

De tekst van zijn verzoek preciseerd niet exact waar het nieuwe raam kwam. Gaat het om het smalle raam in de tweede bouwlaag (kelder niet meegeteld) tussen het hoekhuis en het 'grote huis'? Ook onduidelijk is de situatie van het deurgat. Gaat het om een omwisseling van raam en deurgat in de kleine trapgevel in Lievestraat? De 18de-eeuwse aquarel kan ons geen uitsluitsel geven, daar het precieze tijdstip van totstandkoming onbekend is (42). Ook het derde element uit de verzoeken is niet geheel duidelijk: wat wordt verstaan onder een *commoditeit*? Gaat het om een berg- of opslagplaatsje in de hoek van de tuin uitgevend op het achterstraatje (het straatje van de Geldmunt naar de Lieve) dat er op heden nog steeds is? Het vierde verzoek is wel heel duidelijk want het wordt omstandig uitgelegd. Zowel eigenaar de Bisschop als de uitbater van de brouwerij Het Boogje (Lievestraat 4) wilden het verloop van de pompbuis dienstig voor de brouwerij verleggen van onder het hoekhuis naar het straatje van Geldmunt naar Lieve en zo doen uitkomen onder de trap naar de Lieve. Daardoor immers komt het grote nadeel te vervallen dat telkens bij problemen met die pompbuis de vloer van het hoekhuis dient uitgebroken te worden. Bovendien kon dan tevens het trapje naar de Lieve dat op dat ogenblik in slechte staat verkeerde, vernieuwd worden en dat alles wilden ze graag op hun kosten doen.

In augustus 1770 klopt hij opnieuw aan bij het stadsbestuur. Hier vernemen we dat zijn bezit aan de Lievebrug bestaat uit twee woonsten, één die hij zelf bewoon (het hoekhuis) en een die laatst bewoond was door **notaris d'Haenens** (en dus nu wellicht tijdelijk onbewoond). Voor zijn eigen woning vraagt hij opnieuw stenen kruisen uit de vensters te mogen verwijderen en nieuwe vensterbanken te mogen steken (mogelijk gaat het om de ramen op de zijgevel en/of de hogere bouwlagen). Voor de andere woning, wellicht Lievestraat 4 vraagt hij de voorgevel te mogen afbreken en te kunnen vervangen door een nieuwe gevel. Helaas is het gevelontwerp (*modelle*) dat bij zijn verzoekschrift stak niet meer bewaard. Het schepencollege gaf op 8 augustus toestemming, maar eiste wel dat hij de nieuwe gevel tot *drij stagien* (drie verdiepingen) zou opmetsen, conform aan een (evenmin bewaard) nieuw gevelplan. Wellicht stond op dit laatste de 18de-eeuwse gevel met drie verdiepingen zoals die nu nog steeds Lievestraat 4 siert (43).

(42) We weten alleen dat deze van vóór 1785 moet dateren, maar niet of van vóór of ná 1768.
 (43) SAG, Oude Bouwvergunningen, 535/181/4.

Anderhalf decennium eerder moet **Pieter Masseau**, schepen van de stad Gent, eigenaar geweest zijn van het huizencomplex. In 1756 dient hij in eigen naam en in naam van nog zes andere eigenaars van huizen, in en om de Geldmunt, die allen een achteruitgang hadden op het waterstraatje van de Geldmunt naar de Lieve, bij zijn collega's-schepenen een verzoek in. Vooreerst willen de twee eigenaars van de hoekhuizen van het waterstraatje en de Geldmunt graag een houten achterpoort in het straatje laten maken. Maar vooral willen alle betrokkenen dat zij (op hun eigen kosten) zouden mogen maken een houten poort aan de kant van de Geldmunt en één aan de kant van de Lieve en dit om *te voorkomen alle diverije ende inbreucken bij nachte inde voorseijde hunne huijsen*. Twee jaar eerder was het een van de verzoekers immers al *bij ontijdde* overkomen dat van zijn huis een loden goot was uitgebroken en gestolen. De verzoekers willen ook een sleutel laten maken die op beide poorten past en zijn bovendien, om alle disputen te vermijden, bereid nog sleutels bij te maken voor andere burens. Het schepencollege gaf toestemming op 15 november 1756.

Naar het begin van de 18de eeuw

Door het ontbreken van 6 van 9 huisgeldregisters is de sprong naar de vorige registers groot: bijna 50 jaar. Hoewel in principe in de 9 registers uit de 18de eeuw een bepaald huis steeds op zelfde folio's werd genoteerd vinden we in de beide vroege registers op of rond folio 57 nergens meer een huis met een huisgeld van 33 pond 6 schellingen 8 groten (44)! En in principe bleef ook het huisgeld sinds de *prijisj* van 1672, toen de waarde van alle Gentse huizen werd geschat, de hele rest van de 17de en de hele 18de eeuw gelijk. Op het eerste zicht zijn we hier dus het spoor bijster.

Vergelijking met de andere huizen in de buurt levert de oplossing. De oorspronkelijke registratie van alle huizen verliep als een ommeloper: men liep omheen een bouwblok en noteerde de huizen in deze volgorde. Voor de zuidzijde van de Lievestraat betekent dit dus dat deze vanaf het hoekhuis in oostelijke richting afgewerkt werd. Gelukkig is het door ons onderzochte huis een hoekhuis en bijgevolg het eerste. Noteren we in het register 1782-1800 de huisgelden van alle volgende huizen na dit waar Varenberge in 1786 in opduikt (en ook dit van het huis ervóór in het register, zie verder waarom) dan krijgt men een volgende cijferreeks voor de zuidzijde van de Lievestraat:

1782-1800 / fo	56v(2)	57(1)	57(2)	57v(1)	57v(2)	58(1)	58(2)	58v(1)
huisgeld	36	33-6-8	14	50	34	14	10	10

In de registers 1724-1733 en 1701-1711 vinden we rondom folio 57:

1724-1733 / fo	56v(1)	56v(2)	57(1)	57(2)	57v(1)	57v(2)	58(1)	58(2)
huisgeld	36	50	14	50	34	14	10	10
1701-1711 / fo	56(2)	56v(1)	56v(2)	57(1)	57(2)	57v(1)	57v(2)	58(1)
huisgeld	36	50	14	50	34	14	10	10

(44) In deze oude registers staat ook niet meer bovenaan de folio een straatnaam vermeld ...

De overeenstemming is heel treffend. Om één of andere reden moet het huisgeld ergens tussen 1733 en 1782 van 50 pond op 33 pond 6 sch. 8 gr. gebracht zijn. Er is nog een ander ijkpunt: voor het huis vermeld vóór dit van Varenberge, met huisgeld 36 pond, staat in het register 1782-1800 een vermelding bij: 'den kelder van den Raede'. De betekenis hiervan is niet duidelijk, maar die ongewone vermelding vinden we ook telkens terug in de registers van 1724-1733 en 1701-1711 bij het 'huis' met huisgeld 36 pond.

Waarom is het huisgeld verminderd van 50 naar 33-6-8 ? Een mogelijk scenario is dat het huis met huisgeld 50 pond, staat voor de huidige huizen Lievestraat 2 EN Lievestraat 4. Men zal zich herinneren uit het overzicht van de bouwhistorische elementen dat er tussen beide huizen, dichtgemetselde gotische deurgaten zijn en dat dus ooit het hoekhuis in Lievestraat 2, één was met Lievestraat 4. Medio de 18de eeuw zou dan Lievestraat 4 van Lievestraat 2 afgesplitst zijn en werden de deurgaten dichtgemetseld. Dit kan de vermindering van het huisgeld verklaren. En ook waarom het huisgeld voor het hoekhuis Lievestraat 2 in 1782-1800 een zo onregelmatig bedrag is, nml. 33 pond 6 schellingen 8 denieren. Rekenen we dit even decimaal om in ponden, dan is dit 33,333 ponden of exact 2/3 van 50 pond. Het wordt nu duidelijk dat bij de opsplitsing van het huisgeld van 50 pond over 2 deelhuisen men een verdeelsleutel 2/3 en 1/3 heeft gehanteerd. En wellicht werd het 'afgesplitste' huis Lievestraat 4 niet tussen geschoven in de bestaande registers, maar daarentegen opgenomen in de aparte registers waar men vooral nieuwbouw in registreerde en dit om niet de opeenvolging van alle andere huizen in de wijk C te verstoren.

De samenstellers van de concordantielijst in 1786-1793 hebben blijkbaar niet het huisgeld van het afgesplitste huis teruggevonden, maar de samenstellers van het Franse kadaster daarentegen wel, want ze geven op voor Lievestraat 4 als 'élévation du revenu, ancien cadastre': 16 pond 19 schellingen 4 groten. Voegen we dit bedrag bij de 33 pond 6 schellingen 8 groten van Lievestraat 2 dan komen we uit op ... 50 pond 6 schellingen, 6 schellingen te veel dus. Maar in het Frans kadaster staat naast die kolom in een volgende kolom 'élévation du revenu, état indicatif' (herschattings voorstel): 16 pond 13 schellingen 4 groten, wat de som exact op 50 brengt. Dit kan geen toeval zijn. Blijkbaar heeft men de fout gezien en gecorrigeerd. Maar omdat ambtenaren ook graag met ronde getallen werken, werd in de kolom daarnaast 'élévation du revenu, définitivement arrêtées' voor Lievestraat 2 en 4 respectievelijk 34 en 16 pond ingeschreven: de bedragen werden dus afgerond, maar zo dat de som 50 pond bleef. In de omrekening naar franken werd de verhouding netjes gerespecteerd want 370 franken en 174 franken verhouden zich precies als 34 en 16 ponden. (68 en 32 procent)

Nu we het onderzochte pand teruggevonden hebben, kunnen we ons concentreren op de eigenaars en bewoners. In het register 1724-1733 lezen we: *Joffr(ouwe) de Wed(uw)e Greff(ie)r Masseau* [staande boven het doorstreepte *D(e)h(ee)r Fr.] Masseau, propr(ietaris). / Bes(ite)ghe Joffr(ouwe) de Wed(uw)e Judocus Goossens tot twee / delen van drie en(de) Vi(du)a Raedt / Masseau het andere derden*. Het huis behoorde dus toe aan de weduwe van greffier Masseau, en werd bewoond door de weduwe Judocus Goossens voor twee derden (Lievestraat 2) en de weduwe raadsheer Masseau voor één derde (Lievestraat 4).

In het register 1701-1711 lezen we: *Joffr(ouwe) de Wed(uw)e Greff(ie)r Masseau propr(ietaris). / Bes(ite)r Raet Masseau* [en daarna] *Vi(du)a Raet Masseau / verhuist 15 meye 1702 nu bes(..)e / Judocus Goossens vi(du)a Raedt Masseau / comen.. vbooven(?) een derden deel van dit huys 15 ougste 1705*. De situatie is dus ongeveer gelijk met 20 jaar later, tenzij dat Judocus Goossens dan inmiddels overleden was.

De 17de eeuw (vanaf 1637)

Hoger vermelden we al dat de huisgeldregisters opgemaakt werden op basis van een registratie en waarschatting die vanaf 1650 werd begonnen, maar in een finaal register in 1672 vastgelegd werd. In dit register is de stad in 19 wijken opgedeeld. Voor elke wijk was een 'kapitein' verantwoordelijk, enkel zijn naam en de eerste straatnaam die tot zijn wijk behoorde werd genoteerd gevolgd door een ellenlange opsomming van eigenaars en geschatte huuropbrengsten van de huizen. Er zijn dus bijzonder weinig aanknopingspunten. Maar de wijken staan in dezelfde volgorde genoteerd zoals in de huisgeldregisters en binnen een wijk staan ook de huizen in zelfde volgorde. In een huisgeldregister staan altijd twee huizen op een bladzijde. In het huisgeldregister 1701-1711 vonden we het huis van griffier Masseau op folio 56v(1), dit is dus het (55 x 4 + 2 + 1) = 223ste pand. Tellen we in het prijsijregister van 1672 vanaf het begin van de derde wijk (kapitein Van der Beke) de eerste 223 panden af, dan komen we uit op folio 56 van dit register, 4de pand. Dit is een pand van 14 pond en geen van 50 pond. Maar zoals hoger is het best even rond te kijken naar de cijferreeksen in de omgeving hiervan: Dit levert volgend lijstje op:

1672 / fo 55v	12	12	16	26	22	26	56	28	50	18
fo 56	24	20	7	14	36	45	14	50	34	14
fo 56v	10	10	9	10	13	18	5	10	12	30

We zien hier de inmiddels vertrouwde getallenreeks 36, 45, 14, 50, 34, 14, 10, 10 opduiken. Het gezochte huis staat hier dus op positie 225 in de wijk C van kapitein Van der Beke, zij het dat het huisgeld 45 pond is en niet 50 pond. Absolute bevestiging vinden we als we naar de naam van de eigenaar kijken: *Greffier Masseau propr(ietaris)*. Bijkomende bevestiging is er opnieuw als we kijken naar de eigenaar van het 'huis' ervoor: *Den kelder van(de) Raedt prop. Bes(itter)e P(iete)r de Keysere*.

In de rekeningen van het maaldierijgeld voor de stad Gent van 1624 konden we geen Lievestraat vinden. Het dichtst in de buurt kwam het kapittel *Den Wick van de Lieve*, maar voor deze Lievewijk wordt op geen enkele manier duidelijk gemaakt hoe deze doorlopen werd...(45).

(45) Stadsarchief Antwerpen (sic), Privilegiekamer, nr. 2571. De lijsten vermelden enkele namen van gezinshoofden en het aantal leden van het gezin dat meebetaalt in de belasting. In deze bundel steken naast enkele Gentse parochies, ook de lijsten van de parochies *Quaremont* (Kwaremont) en *Matert* (?), maar ook nog 8 parochies uit Veurne-Ambacht nl. Reninge, Lo, Hoogstade, Stavele, Oostvleteren, Proven, Westvleteren en Gyverinckhove !

De familie Masseau (1637-1767)

Uit het voorgaande zien we dat in de 1ste helft van de 18de eeuw en de 2de helft van de 17de eeuw steeds leden van de familie Masseau opduiken. Deze familie heeft er wellicht het langst verbleven, van minstens 1637 (zie verder) tot minstens 1756 (het maken van de twee afsluitpoorten in het waterstraatje, zie eerder) mogelijk zelfs tot het overlijden van Pieter Masseau in 1767, de Gentse schepen die als anti-diefstalmaatregel het waterstraatje tussen de Geldmunt en de Lieve door twee houten poorten liet afsluiten (zie hoger).

Deze familie Masseau hebben we genealogisch helemaal uitgespit, van omstreeks 1510 tot de 18de eeuw. Maar omdat de genealogie in zijn geheel hier insluiten dit artikel te zeer zou verlengen, prefereren we dit het voorwerp te maken van een latere aparte bijdrage in dit tijdschrift. Voor alle verantwoording van wat over deze familie hierna volgt en de bronverwijzingen refereren wij dan ook naar dit nog te verschijnen artikel. We geven hieronder over de familieleden alleen datgene wat de bewoning van de huizen Lievestraat 2 en 4 aanbelangt.

De eerste zekere bewoner van het huizencomplex is **Jeronimus Masseau**, geboren in 1600 of 1601, zoon van Joris Masseau en Catharina van Brabant en overleden te Gent op 15 augustus 1666. Hij werd begraven in de familiekerk bij zijn ouders in de kerk van de Paters Augustijnen. Het klooster der Augustijnen bevond en bevindt zich nog steeds op amper 200 meter noordwaarts van zijn woning. Hij was griffier bij de Raad van Vlaanderen. Deze Raad, het hoogste gerechtshof in Vlaanderen, was gevestigd in het Gravensteen, in vogelvlucht op 200 meter in zuidelijke richting van zijn woonst. Hij was al op jonge leeftijd griffier geworden, al sinds 1 januari 1626. Hij heeft het ambt van griffier ugeoefend tot begin 1662, waarna hij opgevolgd werd door zijn broer Joos Masseau.

In 1637 woonde hij al in Lievestraat 2/4 en had hij al verbouwingen gedaan: hij kreeg immers een bouwsubsidie van 10 pond groten van de stad hem *gefont ter cause van 't sieraad deser stede gedaen met het nieuw werk gemaekt aen synen huuse aan de Liefbrugghen volgende de requeste ende ordonnantie van 27 februari 1637*.

In het hoekhuis aan de Lievebrug was ook een toren. Rond 1650 was deze toren in vervallen staat en Jeronimus liet een, wellicht wat bredere, nieuwe toren bouwen. Daar richtte hij zelfs een studeervertrek in met een grote schouw van 1,80 m breed en waarvan de muren bekleed waren met Cordouaans leder. De toren kreeg een tentdak met talrijke dakkappelletjes. Van de stad kreeg hij in 1650-1651 voor dit 'sieraad' ook een subsidie van 10 pond groten: *Betaelt heer ende meester Jeronimus Masseau, greffier vanden raedt van Vlaenderen, de somme van thien ponden grooten hem bijgheleyt over het cieraet aen dese stede ghedaen met het maecken van eenen nieuwen steenen torre aen ende jehens syne huuse ghestaen ten voorhoofde op de Liefbrugghen* (46). De toren is te goed te zien op de aquarel uit de 18de eeuw en op de potloodtekening van August van Lokeren uit 1825.

(46) F. DE POTTER, *Gent van den oudsten tijd tot heden*, Gent, dl. I p. 160: uit de stadsrekening 1650-1651.

De *griffier Masseau* (zonder vermelding van een voornaam) die we in de prijsij van 1672 terugvinden moet dus reeds zijn broer Joos Masseau zijn.

Joos Masseau was gedoopt te Gent, St.-Michiels Noord op 6 februari 1604. Hij overleed te Gent op 2 november 1670. De vermelding in de prijsij van 1672 hield waarschijnlijk nog geen rekening met zijn overlijden kort daarvoor. In elk geval is er geen enkele andere Masseau op dat moment griffier bij de Raad van Vlaanderen (47).

Hij was gehuwd in 1647 met Margareta Thevelin. Zij bracht 13 kinderen ter wereld, geboren tussen 1648 en 1669. Na het overlijden van hun vader voedde zij de kinderen in het grote huis verder op. Volgens de staat van goed van haar echtgenoot behield zij het wettelijk vruchtgebruik van het huis: *ingevolghe van haer contract van huwel(ycke) aen haer is competeren(de) haer leven lanck ghedueren(de) tgebruyck van den huuse ghenaeempt den Osse staen(de) aende Liefbrugghen d(aer)inne den overledene es deser werelt ghepasseert is met alle de meublen ende cattheijlen van huysraede d(aer)inne wesen(de)* Hier komen we dus een huisnaam te weten: de Os. Zij overleed te Gent op 14 augustus 1694 en werd bij haar echtgenoot in het familiegraf bij de Paters Augustijnen begraven.

Jeronimus fs. Joos Masseau werd geboren te Gent, St.-Michiels-Noord op 1 juni 1650. In 1676 was hij met zijn opleiding in de rechten als advocaat, deken en hoofdman van het gilde der Corduwaniers of Nieuwe-Schoenmakers te Gent, en in 1677 deken en hoofdman van de Huidevettersnering. In 1678 en 1680 was hij schepen van de stad Gent. Op 1 juli 1690 werd hij als vijfde van zes nieuwe raadsheren, waarmee men de Raad van Vlaanderen wilde uitbreiden, benoemd.

Hij huwde Catharina Ludovica Speeckaert in 1676. 8 kinderen werden geboren tussen 1677 en 1700. Jeronimus Masseau overleed op 16 februari 1701 en werd begraven bij de Augustijnen. Zij overleed te Gent pas op 8 augustus 1738 en werd bij haar man bij de Augustijnen begraven. Meer dan 37 jaar bleef zij dus nog als weduwe in het huis wonen. In het huisgeldregister 1701-1711 zien we als opeenvolgende eigenaars vermeld: *Jo(ffrouw)e de wed(uw)e Greff(ie)r Masseau, prop(rietaris), bes(itte)r Raet Masseau, vi(du)a Raet Masseau*. Wellicht is de eerste vermelding nog overgenomen uit een ouder register. Raad Masseau is onze Jeronimus fs Joos en na 1701 zijn weduwe. Blijkbaar had zij verkozen na het overlijden van haar echtgenoot om het huizencomplex Lievestraat 2 (de 2/3den) te verhuren aan Judocus Goossens, want we lezen over haar: *verhuijst 15 meye 1702, nu besit Judocus Goossens*. Zelf bleef zij wonen in Lievestraat 4 (het 1/3de).

In het huisgeldregister 1724-1733 zien we dat inmiddels Judocus Goossens overleden is en zijn weduwe het huisgeld (2/3den) als huurster betaalt en de weduwe van Jeronimus Masseau het andere derde.

In het huis Lievestraat 4 bevindt zich nog steeds tot op vandaag op een schouw in één der kamers een voorstelling van het wapenschild Masseau in een typische

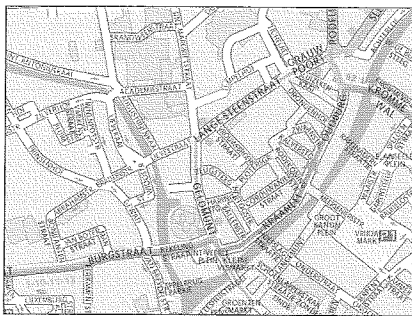
(47) Joos' zoon Jeronimus die hem in de Raad van Vlaanderen opvolgde en het daar tot raadsheer zou brengen, had zich nog maar pas op 27 december 1671 aan de Leuvense universiteit ingeschreven voor een studie in de rechten.

rococo stijl: het wapen is in een licht naar rechts hellende ovaal voorgesteld, omgeven door fantasiekrullen. Dit moet van rond 1740-1750 dateren (48). Toen moesten er dus nog Masseaus in gewoond hebben, vermoedelijk één van de zonen van Jeronimus fs Joos Masseau.

De tweede helft van de 16de eeuw

Voor de 16de eeuw zijn er geen systematische registers voorhanden voor een specifieke huisbelasting. Wel kunnen we gebruik maken van de penningkohieren, voor zover er voor de betreffende Gentse stadswijk bewaard zijn (49). Uit de tweede helft van de 16de eeuw vinden we een kohier van de 10de penning van 1578 en twee van de 20ste, één van 1572 en één van 1571-1572.

In het 10de penningkohier van 1578 (50) staan de bewoners gegroepeerd per 'kapittel' dit is een straat of van enkele met elkaar in verbinding staande straten, die volgens een parcours doorlopen worden. We vinden er een kapittel met een hoopgevende aanhef: *Capittelle vanden huisen en(de) eervven beghinnende van ande Liefbrugghen ter slyncker zijde anden watersteeghere streckende totter Scaefbrugghen keerende wederom(m)e up dander zijde totter voorn(oemde) Liefbrugghen*. De *Scaefbrugghen*, ook *Scabrugghen* of *Schaepbrugghen* genoemd is waar de Lange Steenstraat de vroegere Schipgracht overstak om daarna te veranderen van naam in de *Korte Steenstraat* (tegenwoordig heet de *Korte Steenstraat* Grauwpoort) (51) De titel van het kapittel zegt dus dat men vertrekkende van de Liefbrug tot aan de Schaapbrug alle huizen zal bezoeken en dan op de terugweg de huizen aan de andere kant.

detail stadsplan van Gent

- (48) In Gent bloeide de rococo met architecten als Bernard de Wilde (1691-1772), die o.a. het sierlijke hotel Faligan op de Kouter te Gent bouwde (1755-1760) en David 't Kindt (1699-1770), wiens woonhuis (1746) in de Koningstraat thans de Zetel van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde herbergt en die ook in 1767 de gevel van het hotel D'Hane-Steenhuysen in de Gentse Veldstraat ontwierp. Zie: *Twintig eeuwen Vlaanderen*, Hasselt, 1978, deel 11, pp. 522-523.
- (49) Zie daarvoor de inventaris L. CHARLES, *Penningkohieren en huisgeld in Gent, 1557-1800. Een beknopt overzicht* (bronnen: SAG, OA, reeksen 153/1 en 153/2), Gent, 2001.
- (50) SAG, reeks 153/2 nr. 40, folios 24v tot 26v: kapittel Lievestraat noord en Lange Steenstraat, folios 26v tot 29: Geldmunt en Lievestraat zuid.
- (51) M. GYSSELING, *Gent's vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen*, Antwerpen, 1954.

Men preciseert dat men begint aan de linkerzijde (noordkant) (aan de 'watertrap' wellicht een trap aan de Lievebrug om van de Augustijnenkaai op aange-meerde boten te stappen).

Met die duidelijke omschrijving moet het laatstvermelde huis ons gezocht huizencomplex aan de Lievebrug zijn. Maar dat pakt niet zo uit... De opsomming van de bezochte huizen volgend, zien we dat tussen het 8ste en 9de huis (beide hoekhuizen genoemd) wel de St.-Margrietestraat overgestoken wordt (van de huidige Lievestraat dus de Lange Steenstraat in), dat met het 29ste huis de *Scaefbrugghen* is bereikt en het 30ste reeds staat *up dander syde vanden Scaefbrugghen* en dat men dan de terugweg aan de andere kant aanvat. Dit gaat erg snel want daar is over een groot stuk van de lengte van de Lange Steenstraat een groot Carmersklooster. Aan de 36ste vermelding is men reeds aan *den houck vander Cuyperstrate* (=de huidige Vrouwebroersstraat, een zijstraat van de Lange Steenstraat). Maar amper drie huizen later, op het moment dat men de Geldmunt bereikt, wordt het kapittel met het huis van een zekere Jan van Bosschem al beëindigd! Men steekt m.a.w. niet de Geldmunt over om de rechterkant (zuidzijde) van de Lievestraat naar de Lievebrug verder af te werken ... Het volgende kapittel draagt de titel: *Ander capittel vanden huusen en(de) eervven beghinnen(de) naest den voorgaenden Jan van Bosschem mercenier, streckende tot ande Veerle plaetse metten drie Coppnen ende van keerende anden pilare up dander zijde lancs sgraven casteel*. Met andere woorden men loopt nu de 22 huizen aan de oostkant van de Geldmunt af tot aan het Veerleplein, draait daar rond de pilaar en werkt nog de huizen 23 tot 44 af langs de westkant van de Geldmunt.

We waren wel nieuwsgierig naar wat er te gebeuren stond, éénmaal men de hele westkant afgewerkt had en terug aan de hoek Geldmunt-Lievestraat stond. En jawel, men slaat daarna terug de Lievestraat in: huis 45 is *Achter tvoorgaende huus ommekeeren(de) streckende totter Liefbrugghen*. Dus toch niet vergeten, maar in tegenstelling tot de aanhef, pas in het volgende kapittel, annex op de visitatie van de Geldmunt.

De laatste drie huizen van dit kapittel, huizen 50, 51 en 52 worden omschreven als:

- *De wed(uw)e Vande Muelene bezit haere brouwerie ghenaeemt den Boghe* (penningbelasting: 12 sch. 6 g)
- *Daernaest Jan Caron besit sijn huus* (penningbelasting 4 sch.)
- *Daernaest M(eeste)r Ph(ili)ps Brakelman bezit thuus vande wed(uw)e Beele ghepresen viij Lb gr tsj(ae)rs.* (penningbelasting 16 sch.)

Dit beschrijft dus de toestand van de huizen aan de zuidoosthoek van de Lievebrug. Wellicht was het huizencomplex Lievestraat 2 en het huis Lievestraat 4 einde 16de eeuw nog in hun oorspronkelijke situatie: namelijk het hoekhuis uit Lievestraat 2, één huis met het huidige huis Lievestraat 4. Laten we dit het *uitgebreide hoekhuis* noemen. En daarnaast het *grote huis* gelegen achter het uitgebreide hoekhuis en daarachter nog het *kleine huis*.

De tekst van het penningkohier geeft geen indicaties hoe we de laatste drie vermeldingen moeten projecteren op de betreffende huizen. Een mogelijke

interpretatie, gebaseerd op de grootte van de respectievelijke penningbelasting en de relatieve grootte van de huizen, kan zijn dat het derde laatste huis het uitgebreide hoekhuis betreft, het voorlaatste het kleine huis en het laatste het grote huis. Het uitgebreide hoekhuis is dan de brouwerij *de Boghe*. Die naam hadden we in 1768 ook al ontmoet. (zie hoger), zij het als verkleinwoord *Het Boogentjen*. Maar toen was van het uitgebreide hoekhuis al het huidige huis Lievestraat 4 afgesplitst en dus de brouwerij een flink stuk gekrompen. Het betekent tevens dat gedurende minstens 200 jaar aldaar een brouwerij gevestigd was onder een zelfde naam.

We mogen ons gelukkig prijzen dat we over het penningkohier van 1578 beschikten, waar nog een aanduiding met een zekere precisie in voorkomt over de gevolgde weg bij het bezoeken van de huizen voor het vastleggen van de penningbelasting, want in een eerste 20ste penningkohier van 1572 (52) is zulks helemaal zoek. Tussen de penningkohieren onderling blijkt er ook geen vaste structuur gehanteerd te worden. Voor dit kohier wordt onderscheid gemaakt tussen de huurders en eigenaars. Elk kapittel wordt tweemaal doorlopen, één keer voor de huurders en daarna nog eens voor de eigenaars. We vinden een kapittel met de titel: *Cappittel van den huisen by proprietarissen beseten ofte ledich staende in de voors(eide) Langhe Steenstrate*. Van de Liefbrug nergens geen spoor in de titels van de kapitels. Toch was het een goede gok om aan te nemen dat men de huidige Lievestraat soms ook wel eens als deel van de Lange Steenstraat beschouwde. Want de laatste drie van de 48 items in dit kapittel luiden:

- *De w(eduw)e Van(de) Neste besidt haer huis een brauwerie wesende, ghenampt den Boghe* (penningbelasting 6 sch. 3 g)
- *De w(eduw)e van M(eeste)r Franchois Beele besit haer eyghen huus* (penningbelasting 8 sch.)
- *Jan Caron bezit zijn eyghen huus* (penningbelasting 2 sch.)

Het gaat dus overduidelijk om dezelfde drie huizen als in het 10de penningkohier van 6 jaar later. Opmerkelijk is wel dat de volgorde van de laatste twee huizen omgekeerd is. Dit sterkt ons in onze projectie van de beschrijvingen uit het kohier op het uitgebreide hoekhuis, het grote huis en het kleine huis. Gezien deze twee laatste achter het uitgebreide hoekhuis gelegen zijn is er voor die huizen niet zomaar een ondubbelzinnige rechtlijnige volgorde van opsomming mogelijk, wat men wel heeft met huizen die het één naast het ander staand elkaar in een straat opvolgen.

Het andere penningkohier (ook 20ste penning) uit 1571-72 (53) heeft dezelfde informatie maar voor wat de laatste twee huizen betreft terug in de volgorde zoals in het kohier van 1578:

- *De wed(uw)e van Jan van den Neste besidt haer eyghen huis* (penningbelasting 6 sch. 3 g.)
- *Jan Caron besidt zijn eyghen huus* (penningbelasting 2 sch.)
- *Mejoncvr(ouw) de wed(uw)e van M(eeste)r Franchois Beele, besidt haer eyghen huus* (penningbelasting 8 sch.)

(52) SAG, reeks 152/2 nr. 10, fo 31v tot 33v: verhuurde huizen, fo 33v tot 36v: huizen bewoond door de eigenaars zelf.

(53) SAG, reeks 153/2 nr. 1b, f° 43v tot f° 47: verhuurde huizen Lievestraat en Lange Steenstraat, f° 47 tot f° 51v: huizen bewoond door eigenaars.

Het uitgebreide hoekhuis zou dus in 1571-1578 de brouwerij *de Boog* geweest zijn. Het kleine huis werd bewoond door zijn eigenaar Jan Caron en het grote huis was eigendom van de weduwe van meester Francois Beele, maar verhuurd in 1578 aan meester Philips Brakelman (54). Jeronimus Masseau, de bezitter van het huizencomplex in 1637 had als paternele grootmoeder een Antonia Brackelmans. Was zij een verwante van meester Philips Brakelman, de huurder van het grote huis in 1578? Dit is een open vraag.

De bewoningsgeschiedenis voor de rest van de 16de eeuw is vooralsnog onbeantwoord. Enkel voor de eerste jaren van de 16de eeuw en de periode eraan voorafgaand kennen we eigenaars en bewoners.

De late 15de en vroege 16de eeuw, invloedrijke en kapitaalkrachtige bewoners

Over deze periode zijn we opnieuw goed ingelicht, zij het dat we hier voor Lievestraat 2 nog meer het onderscheid moeten maken tussen het *hoekhuis*, het *grote huis* en het *kleine huis* (zie het begin van dit artikel over die opdeling).

Enkele verkoopakten betreffende het hoekhuis, het grote huis en het kleine huis ernaast zijn zeer duidelijk wat hun ligging betreft. In de Gentse jaarregisters van de keure van 1482 lezen we:

Gillis Brouckaert kent dat hij wel ende redelic vercocht heeft Janne Sutterman tsestedeel van eenen huus en stede datte in zesse ghedeelt wesende thouchuus ande liefbrugge daer Jacop Donsse neven ende achter ghehuust es... actum 11 januari (14)82 en iets verder: Willem van der Haeghe f. Christiaen kent dat hij wel ende redelic vercocht heeft Janne Sutterman den heelfschede van eenen huus ende stede wesende thouchuus ande liefbrugge daer Jacop Donsse neven ende achter ghehuust es... actum 11 januari (14)82 (55).

Van het hoekhuis was dus ná 1482 Joanna Zutterman voor minstens de 2/3 de eigenares. Tevens vernemen we wie haar buur was: **Jacob Dons(s)e** (Donche). Over deze laatste zijn we opnieuw goed ingelicht.

Eigenaar Jacob Donche (+1492) (56)

Jacob Donche werd geboren rond 1420-25, in Veurne-Ambacht, vermoedelijk te Alveringem waar de vroegste generaties van zijn familie aangetroffen worden.

(54) Over hem zochten we naar mogelijke gegevens in het archief van de Raad van Vlaanderen, maar hij schijnt er niet aan verbonden te zijn geweest (zovele andere bewoners van het huizencomplex wel), want hij wordt niet vermeld in de inventaris op tienduizenden stukken uit dit archief.

(55) SAG, jaarregisters van de Keure, nr. 301, reg. 56/II f° 86 en f° 91.

(56) Voor zijn levensbeschrijving zie vooral: K.G. VAN ACKER, Jacob Donche, Raadsheer bij de Raad van Vlaanderen, Baljuw van Dendermonde, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Nieuwe Reeks, dl. XXXVI, Gent, 1982, pp. 91-102 en P. DONCHE, Enkele aanvullingen bij de levensbeschrijving van Jacob Donche, Raadsheer bij de Raad van Vlaanderen, in: *Handelingen...*, zie hoger, dl. XL, Gent, 1986, pp. 77-84.

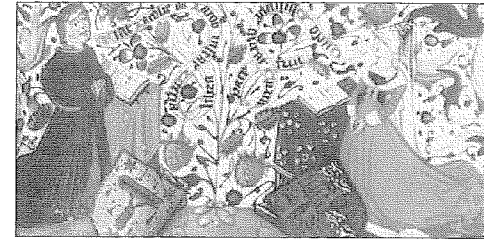
In of vóór 1451 huwde hij Margareta (soms Maria genoemd) Boudins, zuster van de befaamde Gentse rechtsgeleerde Pieter Boudins (57). Wellicht onder zijn invloed kwam hij in Gent wonen. Heeft hij het huis in de Lievestraat gebouwd of was hij koper? Deze vraag blijft vooralsnog onbeantwoord.

In 1451 was hij secretaris van de schepenen van gedele. De opstand van de Gentenaars ontzette hem uit zijn ambt maar na de nederlaag van de Gentenaars in de slag van Gavere (1453) werd hij 'sheerenkiezer' (58) van de Gentse schepenbank. In 1456 werd hij opnieuw aangesteld, ditmaal als *stedekiezer* (59). In 1458 was hij deken van gilde van St.-Joris in Gent (60). Hij was commissaris bij de vernieuwing van de wet (de schepenbank) van Gent in 1464, 1469, 1473 en 1474 (61).

Reeds in 1457 was Jacob Donche, vermoedelijk als secretaris, verbonden aan de Raad van Vlaanderen (62). In 1463 verhuisde die Raad van Vlaanderen van leper naar Gent. Bij die overbrenging was hij één van de weinige raadsheren uit de leperse periode die terug opgenomen werden in de nieuw samengestelde Raad (63). Op 4 juli 1463 werd Jacob een eerste maal en later nog herhaaldelijk aangesteld tot commissaris bij de Raad van Vlaanderen (64). In 1469 werd hij ook ontvanger van Vlaanderen voor het kwartier van Gent (65). In 1473 werd hij raadsheer in de Raad van Vlaanderen (66). En in dat jaar ook vinden we hem voor het eerst vermeld in zijn hoedanigheid van watergraaf en moermeester van Vlaanderen. Hij was ook in persoonlijke dienst van de Margareta van York, de derde vrouw van de hertog Karel de Stoute van Bourgondië, als haar *meester van de camere van penningen*. (67)

Op 26 februari 1473 overleed zijn echtgenote Maria Boudens. Zij werd begraven in de St.-Stephanuskerk van de Paters Augustijnen te Gent onder grafsteen met grafschrift (68). Jacob Donche hertrouwde nog in hetzelfde jaar met Philippa Utenhove. Zij was één van de twee dochters (en de enige kinderen) van Jan Utenhove, watergraaf en ontvanger-generaal van Vlaanderen en Artesië, bijgenaamd de *Rijkaerd van Gent*, een van de meest vermogende Gentenaars van zijn tijd.

- (57) (ed.) V. FRIS, *Dagboek van Gent van 1447 tot 1470, met een vervolg van 1477 tot 1515*, Gent, 1901-1904, 2 dln., uitgave Maatschappij der Vlaamse Bibliofielen, 4de reeks, nr. 12, p. 141.
- (58) Kiezer aangesteld door de vorst (de hertog van Bourgondië).
- (59) *Memorieboek der stad Ghendt van 't jaer 1301 tot 1793*, 2 dln., Gent, 1861. (uitgave Maatschappij der Vlaamse Bibliofielen, 2de reeks, nr. 15), dl. I, p. 243 en p. 245.
- (60) F. DE POTTER, o.c., II, p. 14, 98, 528 uit SAG, Acten en contracten van de Keure 1458-1459 fo 67v.
- (61) *Inventaire analytique des chartes et documents des archives de la Ville de Gand*, p. 229: 1464, *Memorieboek...*, zie hoger, dl. I, p. 273: 1469, p. 285: 1473, p. 288: 1474.
- (62) A. VAN DEN PEERBOOM, *Le Conseil de Flandre à Ypres*, Ieper, 1874, pp. CI, CIV, CXXIV, CXXV, 233.
- (63) De Raad was naar daar verhuisd in 1451 vanuit Dendermonde, A. VAN DEN PEERBOOM, o.c..
- (64) *Memorieboek...*, zie hoger, dl. I, p. 262: 4 juli 1463, dl. I, p. 273.
- (65) *Dagboek van Gent...*, o.c., dl. II, p. 224.
- (66) *Memorieboek...*, zie hoger, dl. I, p. 285.
- (67) *Inventaire sommaire des Archives Départementales du Nord à Lille*, dl. II, vol. 1, p. 188.
- (68) Over dit grafschrift, zie vooral: P. DONCHE, *Enkele aanvullingen...*, o.c.

Jacob Donche en Philippa Utenhove afgebeeld in het getijdenboek dat hij haar schonk als huwelijksgeschenk (Scripps College, Denison Library, Ms Kirby 1, Claremont, USA).

Na de dood van hertog Karel de Stoute in 1477 werd door de andermaal opstandige Gentenaars Jacobs naam opnieuw ingeschreven in het boek der bannelingen (69). Tijdens deze opstand werd de broer van zijn eerste echtgenote, Pieter Boudens onthoofd (70).

Jacob Donche was ook hoogbaljuw van Dendermonde van 1477 tot 1480 en van 1485 tot 1487 (71). Hij is ook effectief (ná 1482) naar deze stad verhuisd maar hij bleef eigenaar van het grote huis aan de Lievegracht.

Om zijn getrouwheid aan Maximiliaan van Oostenrijk, echtgenoot van Maria van Bourgondië, werd hij in 1488 een derde maal een slachtoffer van de woede van de immer opstandige Gentenaren. Toen de Bruggelingen Maximiliaan gedurende enkele maanden opsloten, werd door de Gentenaren jacht gemaakt op al wie als trouwe aanhanger van de Bourgondiërs en hun opvolgers bekend stond. In april 1488 vernielden zij zijn woning te Gent. Zijn schoonvader Jan Utenhove werd toen ook onthoofd. (72) Jacob Donche overleefde de opstand maar mogelijk alleen maar omdat hij toen reeds te Dendermonde woonde. Ter gelegenheid van deze opstand confisqueerde de stad Gent alle renten in het Gentse die toekwamen aan personen die de partij van Philips de Schone (zoon van Maximiliaan) hadden gekozen. In deze confiscatierekening (15 augustus 1488 tot 8 december 1489) (73) vinden we Jacob Donche vermeld als poorter en inwoner van Dendermonde. Diverse renten toekomend aan Jacob Donche, van een pachter en de jaarhuur van een brouwer, voor brouwerijen die stonden aan de Langebrug werden door de stad aangeslagen.

Jacob Donche overleed op 30 juli 1492 te Dendermonde waar hij hoogbaljuw was. Hij werd begraven in de O.L.Vrouw kerk te Dendermonde onder grafsteen. Hij was eigenaar van het grote huis en het kleine huis (zie verder bij de verkoop in 1501)

- (69) J. HUYTTENS, *La noblesse de Flandre*, Brussel, 1863, p. 89; SAG, reeks 212: Ballinboeck 1472-1537.
- (70) *Dagboek van Gent*, o.c., dl. II, p. 251.
- (71) L.J.J. VANDER VYNCKT, *Recueil de recherches historiques et chronologiques du Conseil provincial ordonné en Flandre, depuis l'an de grace 1365 jusqu'à présent 1771*, Centr. Bibl. RUG, afd. handschriften, nr. 2768, 18de eeuw [1733], p. 243.
- (72) *Dagboek van Gent*, o.c., dl. II, p. 265.
- (73) SAG, Reeks 20, nr. 4: rekening geconfisqueerde renten stad Gent 15.8.1488-8.12.1489, fo 4 (hoofding Dendermonde) en fo 45 (Jacob Donche).

Huurder Pieter Adornes

In de confiscatierekening van 1488 lezen we dat van een zekere *Pieter van Adornez de lossinghe van den huuse met zinen toebehoorten staende ande Liefbrugge, toebehooren(de) den zelve Jacob Donce*, werd opgeëist. Hiermee kennen we dus een nieuwe bewoner van het grote huis aan de Lieve. Jacob had het verhuurd aan Pieter van Adornez. In de tekst wordt deze zijn zwager genoemd.

Het gaat hier om **Pieter Adornes**, zoon van Anselm (die 16 kinderen had), uit de welbekende en vooraanstaande Brugse familie Adornes die van Genuese oorsprong was. Zijn vader had te Brugge de opdracht gegeven tot het bouwen van de bekende Jeruzalemkapel, waar hij ook begraven werd na de repatriëring van zijn lichaam vanuit Linlithgow in Schotland waar hij begin 1483 vermoord werd. In Brugge was hij eerder door zijn steeds onvoorwaardelijke steun aan de Bourgondiërs, na de dood van Karel de Stoute in 1477 bij de Bruggelingen definitief in ongenade gevallen. Zijn zoon Pieter had wellicht beseft dat hij in Brugge geen rol van betekenis meer kon spelen en zijn ogen op Gent gericht. Pieter Adornes was begin 1484 gehuwd met Catharina Utenhove, de andere dochter van Jan Utenhove (74). Catharina Utenhove was dus de zuster van Jacob Donches tweede vrouw, Philippa Utenhove (75). Beide dochters erfden van hun vader het grote Utenhovesteen op de Gentse Vrijdagmarkt.

Catharina Utenhove overleed na amper 5 jaar huwelijk in 1489. Pieter Adornes heeft niet lang meer gewoond in het grote huis. Na haar overlijden heeft hij zich uit de wereld teruggetrokken en hij trad in bij de Minderbroeders-Observanten, en dit al vóór 17 maart 1491 (maar mogelijk heeft hij eerst nog een reis naar het Heilig Land ondernomen) (76). Er kwam dus opnieuw plaats voor een nieuwe huurder.

De nieuwe huurder kennen we uit de akte van verkoop van het grote huis op 17 juni 1501 door Jacob Donches erven:

Regnault Donche, Jan vanden Hecke fs. Jan, Victor Donche en Claeys Donche alle tsamen gheel hoys van wijlen Jacop Donche in zijn leven Raed ons gheduchts heeren en princen etc., ghesaemdelyc comen zijn... en kenden wel ende duidelyc vercocht hebbende eerbaeren... heere meester Claeys van Pottelsberghe Raed ons voorseide gheduchts heeren... tgroote huus ende stede staende inde Liefstraete ande Liefbrugge wijlen toebehoorende de voorseide Jacob Donche ... de voornoemde meester Claeys nu ter tijt besedt ende ghebruuct... metsgaeders ooc eenen cleenen huusekijn staende neffens de achterpoort vande selve huus uitcomende up de lieve der de weduwe van Janne Malegheer nu inne woent... (77)

- (74) J. GAILLIARD, *Bruges et le Franc*, dl. 3, Brugge, 1859, p. 110; N. GEIRNAERT, *Het archief van de familie Adornes en de Jeruzalemstichting te Brugge*, Brugge, Stadsarchief, 1987; M. BOONE, M. DANNEEL en N. GEIRNAERT, Pieter IV Adornes (1460 - ca. 1496), een Brugs patriciër in Gent, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, n.s. 39 (1985), pp. 123-147.
- (75) Volgens een genealogie Utenhove in RAB, Aanwinsten (nieuwe nrs.) nr. 944, waren Philippa en Catharina de enige twee kinderen van Jan Utenhove de Rijke.
- (76) M. BOONE, M. DANNEEL EN N. GEIRNAERT, *Pieter IV Adornes ...*, o.c., pp. 134-135.
- (77) SAG, schepenregister 66/2 fo 102, 17 juni 1501.

De nieuwe eigenaar, meester **Clays van Pottelsberghe** was dus eerder reeds bewoner en *gebruiker*, d.i. huurder van het huis. Hier wordt ook duidelijk het onderscheid gemaakt tussen het grote huis en het kleine huis met verschillende bewoners, maar éénzelfde eigenaar: Jacob Donche en in 1501 zijn erven. Het kleine huis, samen ermee verkocht en bewoond door de **weduwe van Jan Malegheer**, bijgevolg als huurster, wordt vermeld als gelegen naast de *achterpoort* van het grote huis. De term *achterpoort* suggereert dat het grote huis nog een tweede ingang had. Waar deze gelegen was, is niet duidelijk, mogelijk via een doorgang die uitkwam in de Lievestraat ?

Huurder en later eigenaar Niklaas van Pottelsberghe (+1508)

Niklaas (*Clays*) van Pottelsberghe, aanvankelijk huurder, later eigenaar van het grote huis, was een zoon van Niklaas van Pottelsberghe, bijgenaamd *de Grote*, heer van Berghe, erfachtig schout van Melsele, heer van Verrebroek en van Ermengarde van Royen, dochter van Olivier, heer van Paddeschote. Zijn ouders liggen begraven in de kapel van Verrebroek.

Meester Niklaas was raadshere van Maximiliaan van Oostenrijk (echtgenoot van Maria van Bourgondië) en van diens zoon Philips de Schone (de vader van keizer Karel). In 1493-1494 duikt hij voor eerst op in de samenstelling van de Raad van Vlaanderen die toen te Ieper was gevestigd sinds 1492, in 1496 was hij één van de vier raadsheren. Gedurende de twee laatste maanden (januari en februari 1498) dat de Raad nog te Ieper gevestigd was, was hij ondervoorzitter ad interim (78). Hij wordt in 1506 vermeld als raadshere en rekwestmeester aan het hof (79).

Hij huwde een eerste maal met Ida Heymans, *geseid Montfort*, dochter van Jan. En een tweede maal met Barbara Van Der Schaegen, dochter van Jan, waardoor hij in 1492 heer werd van Overmeersch (bij Afsnee bij Gent), weduwe van Charles Feron. Hij had volgens de genealogie in het familiearchief uit het eerste huwelijk een zoon Jan, een dochter Maximiliana, religieuze te Drongen en een dochter Maria, religieuze te Gent (80). Hij overleed vermoedelijk begin februari 1508. Hij werd op 21 februari 1508 als gewoon raadshere opgevolgd door mr. Pieter Tayspil (81).

- (78) A. VANDENPEERENBOOM, *Le Conseil de Flandre à Ypres, précédé de: Des cours de justice, qui ont exercé juridiction souveraine sur la ville d'Ypres et de la West-Flandre*, Ieper, 1854, pp. 291-293, 308. (veel overname uit het werk van FOPPENS, *Histoire du conseil de Flandre*, Brussel 1869, reprint 1997)
- (79) W.P. BLOCKMANS, *Handelingen van de leden en van de Staten van Vlaanderen. regering van Maria van Bourgondië en Filips de Schone (5 januari 1477 - 26 september 1506)*, 2 dln. In 2 vols., Brussel, 1973 en 1982, dl. 2, p. 606.
- (80) BN. DE STEIN D'ALTENSTEIN, *Annuaire de la noblesse de Belgique*, Brussel, 1858 pp. 188-189. Zie ook: G. VAN POTTELSBERGHE DE LA POTTERIE, *Histoire de la famille van Pottelsberghe de la Potterie depuis ses origines*, in: SAG, Familiearchief van Pottelsberghe de la Potterie, nr. 473.
- (81) P. VAN PETEGHEM, *De Raad van Vlaanderen en de staatsvorming onder Karel V (1515-1555)*, Nijmegen, 1990, p. 243.

Na zijn overlijden werd zijn broer Jan van Pottelsberghe (82), op 17 februari 1508 (1507 in oude stijl) voogd van de Niklaas' minderjarige kinderen *Claysse* (Niklaas), *Kaerle* (Karel), *Hannekin* (Jan) en *Maykin* (Maria) van Pottelsberghe (83). Maximiliana was mogelijk reeds ingetreden in het klooster op dit ogenblik en daarom niet vermeld in die akte. Zijn zoon Jan overleed op 8 april 1532 en werd begraven in de Gentse St.-Michielskerk, in de kapel van Vinderhoute met grafschrift: *Hier licht begraven Jan van Pottelsberghe fs meester Clays, die starf int jaer 1532 en 8 dach van april. Bidt voor de ziele* (84).

De 14de eeuw

In het overzicht van de bouwhistorische elementen hebben we reeds vermeld dat er op de hoek van het hoekhuis een nis was voor een lantaarn die vanaf een balkon met balustrade op de eerste verdieping kon bereikt worden. Waarschijnlijk is daar van oudsher altijd een dergelijke lantaarn geweest. Iemand moest de lantaarn bedienen. Een mogelijke bewoonster die deze functie in de 14de eeuw vervulde kan geweest zijn **Elisabeth de Grave**. Immers in de jaren 1300 wordt de Lievebrug ook *Betsgraven brugge* genoemd: 1368: *vander Liefbruggen bi Lijsbetten sGraven* – 1375: *Betten sGraven Brucghe* – 1377: *van der Liefbrugge bi Betten sGraven* – 1391: *te Betsgraven brucghe* (85) – 1395: *bij Betsgravenbrugge* (86).

Pieter Donche

- (82) Volgens de genealogie in het familiearchief was hij in 1483 baljuw van Gent, overleed hij aldaar in 1524 en werd hij begraven in Verrebroek. Hij huwde een eerste maal Joanna Reyfin of Rijfters, en een tweede maak Coleta de Baerbesaen.
- (83) SAG, reeks 330 nr 43, (register schepenen van Gedele), fo 369r. Op folio 348r (2.6.1508) leest men dat jonkvrouw Maria van Pottelsberghe, dochter van meester Claeys en meerderjarig, in het klooster treedt. Op folio 321v (10.3.1508 (1507 oude stijl, vóór Pasen)) wordt een overeenkomst gemaakt tussen jonkvrouw Barbelle vander Schaghe, dochter van Jan, weduwe van meester Clays van Pottelsberghe enerzijds en Jan van Pottelsberghe als voogd van de minderjarige kinderen voor de verdeling van enkele juwelen en *een tavereel staende inde e(ę)tcamere verwapent mette wapen van Pottelsberghe*.
- (84) Volgens de genealogie in het familiearchief.
- (85) M. GYSSELING, o.c., p. 39.
- (86) SAG, archief St.-Jacobskerk, nr. 1232 fo 45: Matheus Damman verkoopt 27 gr. torn. jaarlijkse erfelijke rente gaande uit *twee cameran bij Betsgravenbrugge*.